

**LÄRARE OCH ELEVER
OM
GYMNASIESKOLANS NATIONELLA
PROV**
- en enkätstudie

Förord

Skolverket har sedan 1994 ansvar för nationella prov inom grund- och gymnasieskolan. Dessa prov ges i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Som del i detta ansvarsområde har Skolverket under några år bedrivit en kontinuerlig systematisk uppföljning och utvärdering av det nationella provsystemet. Under 2003 genomfördes en utvärderingsstudie som inriktades mot grundskolans nationella provverksamhet¹. Under 2004 har gymnasieskolans nationella provverksamhet belysts, och då proven inom kärnämneskurserna, dvs. Matematik A, Engelska A och Svenska och Svenska som andraspråk B. Under 2005 pågår en utvärdering av de nationella provens funktion inom den kommunala vuxenutbildningen och SFI. Föreliggande rapport utgör en delrapport i avrapporteringen från gymnasieskolans studie under 2004.

Fokus för gymnasiestudien är frågan om provens roll för en likvärdig bedömning/betygsättning. Studien omfattar i sin helhet dels en riksrepresentativ enkätstudie riktad till elever och lärare inom några olika program, och dels en kvalitativ studie på fyra gymnasieskolor med intervjuer med lärare, rektorer och grupper av elever.

I denna rapport redovisas resultat från enkätstudien. Den bygger på både lärar- och elevsvar och resultaten redovisas genomgående deskriptivt utifrån en uppdelning mellan de olika kurserna, ibland också mellan olika program. Läsningen av rapporten kan med fördel kompletteras med läsningen av den kvalitativa delstudiens rapport, där lärare, elever och rektorer kommer till tals om proven; förberedelser, genomförande och bedömning².

Rapporten vänder sig självklart till lärare och andra av skolans aktörer, som på olika sätt arbetar med eller berörs av de nationella proven, inte minst elever. Den kan med fördel användas som litteratur inom lärarutbildningen, men riktar sig också till de av kommunens aktörer som på olika sätt är involverade i skolans verksamhet, med intresse för, och kanske ansvar för frågor om bedömning/betygsättning av elevers kunskaper.

Rapporten är utarbetad av Trine Normann, som också har svarat för analys av data och medverkat i projektets olika faser. I projektgruppen ingick

¹ Studien finns avrapporterad i Skolverket (2004): "Prövostena i praktiken" samt ingår som ett kapitel i Skolverket (2004): "Det nationella provsystemet i den målstyrda skolan"

² Studien finns avrapporterad i Skolverket (2005): "Nationella prov i gymnasieskolan – ett stöd för likvärdig betygsättning? En studie på fyra skolor".

Skolverket

vidare Tommy Lagergren, Karin Hector-Stahre och Jan Engstedt, provansvariga för moderna språk, svenska/svenska som andraspråk och för matematik vid enheten för resultatbedömning.

Till alla lärare och elever som med sina svar på enkätens frågor har gjort studien möjlig riktar vi ett varmt tack.

Stockholm 22 augusti 2005

Staffan Lundb

Avdelningschef
Utredningsavdelningen

Eva Wirén

Projektledare
Enheten för resultatbedömning

Innehållsförteckning

Inledning	5
Om undersökningen.....	5
Det nationella provets roll i kursen	8
Provets påverkan.....	8
Förberedelser inför provet.....	9
Provets genomförande.....	11
Bedömning och likvärdighet	12
De nationella proven som stöd för bedömning.....	12
Hur viktiga är de nationella proven i betygsättningen?	17
Samverkan om de nationella proven.....	21
Elevgrupper och provens utformning	22
Passar proven lika bra på alla program?	22
Fördel flickor eller fördel pojkar?.....	24
Missgynnas elever med annat modersmål än svenska?	25
Om elevernas reaktioner på provet	28
Stress och motivation.....	28
Positiva och negativa kommentarer till proven.....	30
Elevernas jämförelser med andra prov.....	31
Könsskillnader i elevsvaren	33
Provsystemet	35
Uppfyller proven sina syften?.....	35
Stämmer proven överens med kursen?.....	37
Bör provsystemet förändras?	39
Hur viktigt är det med nationella prov?.....	40
Lärare och elever i svenska som andraspråk B	43
Lärare.....	43
Elever.....	44
Sammanfattning och diskussion	45
Bilaga: Om bortfallet	48

Inledning

Föreliggande rapport redovisar resultat från ett projekt gällande gymnasiets nationella provverksamhet. Projektet har bedrivits under 2004 och innefattar totalt tre delstudier. Övergripande syftar projektet att fokusera ett av provens olika syften, nämligen att bidra till en likvärdig bedömning/betygsättning. Projektet har avgränsats att gälla de nationella prov som möter alla elever oavsett studieval, d.v.s. de nationella proven i de s.k. kärnämneskurserna matematik A, engelska A och svenska B/svenska som andraspråk B. Projektet har också avgränsats att omfatta fem av gymnasieskolans olika program. Programmen har valts i syfte att representera bredden i gymnasieskolans olika studieprogram. De omfattar naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet, medieprogrammet, barn- och fritidsprogrammet samt byggprogrammet. Programmen är i sig själva inte i fokus för studien, utan är valda för att representera dels studieförberedande och dels yrkesinriktade program inom gymnasieskolan. Gällande sistnämnda kategori representerar valet ett traditionellt pojkdominerat (bygg) respektive flickdominerat (barn- och fritid) program och ett mer könsneutralt program av senare datum (medieprogrammet). Två av projektets delstudier är kvalitativa, d.v.s. baseras på intervjuer, samtal med lärare, rektorer och elevgrupper. Den tredje delstudien är en enkätstudie riktad till lärare och elever på ett riksrepresentativt urval gymnasieskolor.

I föreliggande rapport redovisas resultat från denna enkätstudie. Förutom att enkätstudien syftar att generera en mer generell och representativ bild av lärare och elevers uppfattningar om de nationella proven utgör den också till dels en uppföljning av en enkätstudie om grundskolans nationella prov i en studie genomförd 2003³. Den läsare som är ytterligare intresserad av hur lärare resonerar om bedömning, betygsättning och nationella prov och vad elever samt rektorer har att säga inom några olika program och vid några olika gymnasieskolor rekommenderas ta del av en rapport från projektets mer omfattande kvalitativa delstudie⁴.

Om undersökningen

Enkäter, riktade till lärare och elever på de valda fem programmen, skickades till ett representativt urval gymnasieskolor.

Varje lärare och elev skulle endast besvara en enkät. På enkäten framgick vilket program och vilket kursprov som frågorna avsågs gälla. Enkäterna sändes till rektor på skolan som ombads hjälpa till att distribuera enkäterna, efter angivna principer, till lärare, och i förkommande fall till grupp av elever. För enkäten till elever instruerades lärare att dela ut enkäterna vid valfri lektion med instruktion och informa-

³ Delar av enkätstudien om grundskolans nationella prov redovisas i Skolverket (2004): *Det nationella provsystemet i den målstyrda skolan – Omfattning, användning och dilemman*. Studien redovisas även i Skolverket (2004): *Prövostena i praktiken – grundskolans nationella provsystem i ljuset av användares synpunkter*.

⁴ Rapporten, *Nationella prov i gymnasieskolan – ett stöd för likvärdig betygsättning?* (Skolverket 2005, i tryck), är författad av adjunkt Helena Korp, som är verksam vid Högskolan i Trollhättan/Uddevalla (HTU) och som också genomförde den kvalitativa studien.

tion om anonymitet och frivillighet att delta. Läraren hade också till uppgift att samla in elevernas enkäter vid detta tillfälle och skicka in svaren till Skolverket/SCB. Eleverna hade instruerats att lägga sina enkätsvar i bifogade svarskuvert och att försluta dessa innan enkäten lämnades till läraren.

Urval och svarsfrekvens

I urvalet ingick totalt 254 skolor som fick ett antal lärarenkäter att besvara. Principen för hur många enkäter skolan skulle få gällde en lärarenkät per kurs och program. 71 av urvalets skolor fick också en klassuppsättning (30 styck) elevenkäter att besvara, där program och kurs var på förhand specificerad.

Svar har inkommit från 1130 lärare och 823 elever. I nedanstående tabeller framgår hur svaren fördelar sig per program och per kurs för både lärar- och elevgruppen.

Tabell 1 Antal svar per program: Lärare

Program	Antal svar
NV	257
SP	315
MP	132
BF	229
BP	160
Okänt	37
Total	1130

Tabell 2 Antal svar per kurs: Lärare

Kurs	Antal svar
Engelska A	359
Matematik A	394
Svenska B	296
Svenska som andraspråk B	23
Okänt	58
Total	1130

Tabell 3 Antal svar per program: Elever

Program	Antal svar
NV	139
SP	299
MP	167
BF	100
BP	107
Okänt	11
Total	823

Tabell 4 Antal svar per kurs: Elever

Kurs	Antal svar
Engelska A	379
Matematik A	183
Svenska B	180
Svenska som andraspråk B	65
Okänt	16
Total	823

Högst svarsprocent, och även det högsta antalet inkomna enkätsvar totalt, har för lärare samhällsvetenskapsprogrammet samt kursen i matematik A, och för elever samhällsvetenskapsprogrammet samt kursen i engelska A. Från byggprogrammet saknas svar från både lärare och elever i kursen svenska som andraspråk B. Mer information om undersökningens bortfall finns i bilagan till denna rapport.

Om enkäterna

Enkäterna hade övergripande fokus på likvärdighet i förhållande till de nationella proven. I lärarenkäten behandlas frågeområdena provets påverkan, förberedelser inför provet, provets innehåll, bedömning av prov och förhållandet kursbetyg-provbetyg, elevernas reaktioner på kursprovet, provet i förhållande till olika elevgrupper, provets syften och effekter, samarbete/samverkan om nationella prov, samt vissa frågor allmänt om nationella prov och provsystemet. I elevenkäten behandlas några av de frågeområden som ingick i lärarenkäten, som förberedelser inför provet, elevens/klassens reaktioner på provet, provet i förhållande till olika elevgrupper, och det nationella provets vikt jämfört med andra prov, men även frågor om elevens uppfattning om provet och lärarens bedömning av detta, skillnader mellan det nationella provet och andra prov, och slutligen förekomsten av fusk.

Analys och redovisning av resultat

Resultaten har genomgående analyserats med fokus på skillnader, och likheter, mellan olika kurser och program (indelade i kategorierna studieförberedande och yrkesinriktade program). Detta gäller både lärar- och elevenkäter.

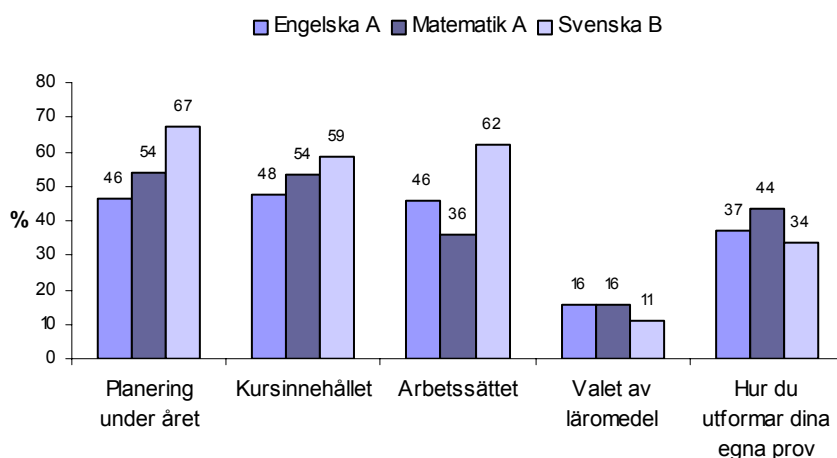
Redovisningen följer en huvudsaklig uppdelning på lärar- och elevsvar för respektive kurs engelska A, matematik A och svenska B. Svenska som andraspråk B redovisas oftast tillsammans med elev- eller lärarsvar för kursen svenska B. Detta beror primärt på det låga antalet svarande som gör svaren osäkra, men är också motiverat utifrån att det nationella provet är detsamma i bägge kurser. Bedömningsanvisningarna skiljer sig dock mellan kurserna och därav är det ibland motiverat att i enkätresultatens redovisning skilja på dessa kurser. I de fall som det av frågans innehåll bedöms vara av större intresse särredovisas därför svarande i svenska som andraspråk B. I dessa fall framgår det klart i texten.

Inte genomgående, men då skillnader bedöms vara av intresse, särredovisas resultaten uppdelade på studieförberedande respektive yrkesinriktade program. Även när likheter mellan programmen som är mer förvånande än förväntade är synliga, kommenteras detta i texten. För denna studies syfte räknas de program som har obligatorisk APU, arbetsplatsförlagd utbildning, som yrkesinriktade program. Av de fem utvalda programmen gäller detta medieprogrammet, barn- och fritidsprogrammet och byggprogrammet. Övriga program, d.v.s. naturvetenskapsprogrammet och samhällsvetenskapsprogrammet, räknas som studieförberedande program.

Det nationella provets roll i kursen

Ett nationellt kursprov kan påverka arbetet i gymnasieskolan på olika sätt. Detta gäller till exempel eventuella speciella förberedelser inför provet, själva genomförandet av provet, och den påverkan provet har på kursen i stort.

Provets påverkan

Figur 1 "I vilken grad anser du att provet påverkar arbetet i följande avseenden?" Andel lärare som har svarat i hög eller ganska hög grad.

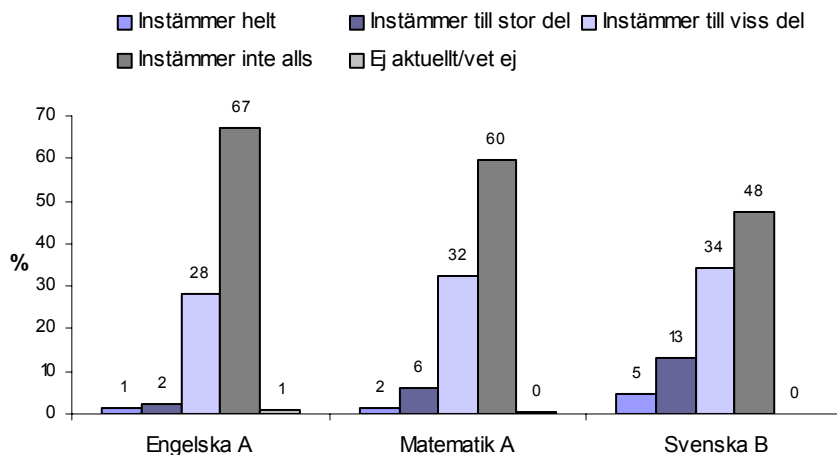
Lärarna anser främst att det nationella provet i deras kurs påverkar planeringen under året, kursinnehållet (det de tar upp i undervisningen) och arbetssättet (övningsformer, uppgiftstyper). I något lägre grad anser lärarna att provet påverkar hur de utformar sina egna prov, medan få lärare anser att provet påverkar valet av läromedel (figur 1⁵). Det vanligaste svaret är att provet påverkar arbetet i *ganska* hög grad.

Det är särskilt lärare i svenska B som anser att provet påverkar planering, kursinnehåll och arbetssätt, men lärare i matematik A anser i större utsträckning än övriga lärare att provet påverkar hur de utformar sina egna prov.

Lärare på yrkesinriktade program instämmer något oftare än lärare på studieförberedande program i att proven påverkar kursinnehållet.

Genomgående är de lärare som anser att provet påverkar även positiva till att så sker. De flesta lärarna svarar att provens påverkan är *ganska* positiv.

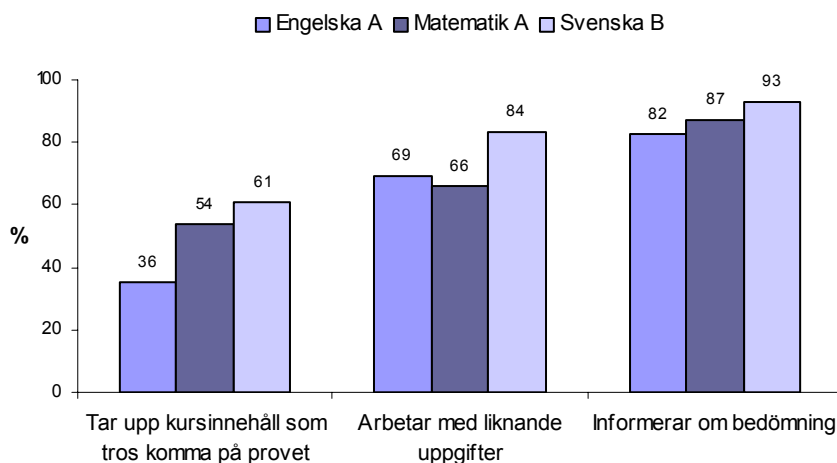
⁵ Observera att figurenas skala inte alltid uppgår till 100 procent, då de genomgående är anpassade till höjden på staplarna.

Figur 2 "Provet styr undervisningen i för hög grad." **Lärare.**

Att tycka att provet är *för* styrande är vanligast bland lärare i svenska B och minst vanligt bland lärare i engelska A (figur 2). Det stora flertalet av lärarna anser inte att provet styr undervisningen i för hög grad. Det är vanligare bland lärare på studieförberedande program att inte alls tycka att provet styr för mycket.

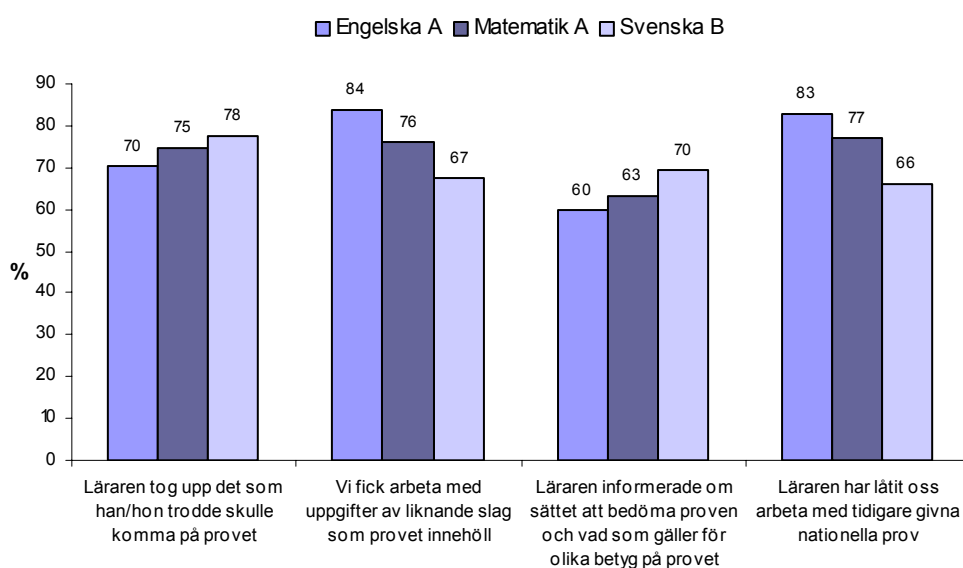
Förberedelser inför provet

Figur 3 "I vilken grad förbereder du dina elever särskilt inför kursprovet?" **Andel lärare som har svarat i hög eller ganska hög grad.**

Det vanligaste sättet att förbereda eleverna på inför det nationella provet är att informera eleverna om sättet att bedöma provet (figur 3). Detta sker i något lägre grad på yrkesinriktade program än på studieförberedande program. Att förbereda eleverna på något särskilt sätt inför proven är genomgående vanligare i svenska B.

Vad säger så eleverna om förekomsten av förberedelser?

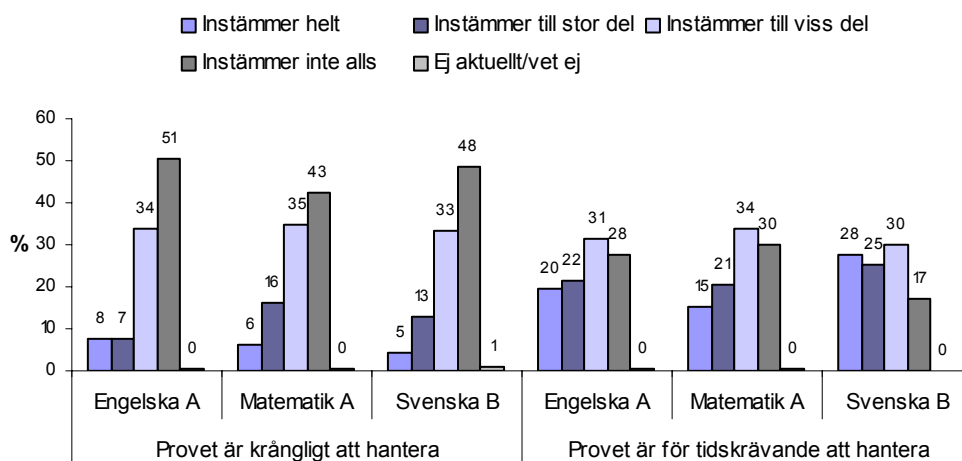

Figur 4 "I vilken grad anpassade din lärare undervisningen i kursen inför det nationella provet?" Andel **elever** som har svarat i hög eller ganska hög grad.

Enligt eleverna är det i kurserna engelska A och matematik A vanligast att arbeta med tidigare givna nationella prov⁶ och att arbeta med uppgifter av liknande slag som provet innehåller. I matematik A är det nästan lika vanligt att läraren tar upp det som han/hon tror kommer på provet. Att läraren tar upp förväntat provinnehåll är den vanligaste anpassningen i svenska B, tillsammans med information om sättet att bedöma proven (figur 4).

⁶ Svartalernativet "arbeta med tidigare givna nationella prov" fanns endast i elevenkäten.

Provets genomförande

Figur 5 "Hur väl stämmer följande påståenden med din erfarenhet/ uppfattning om kursprovet?" **Lärare.**

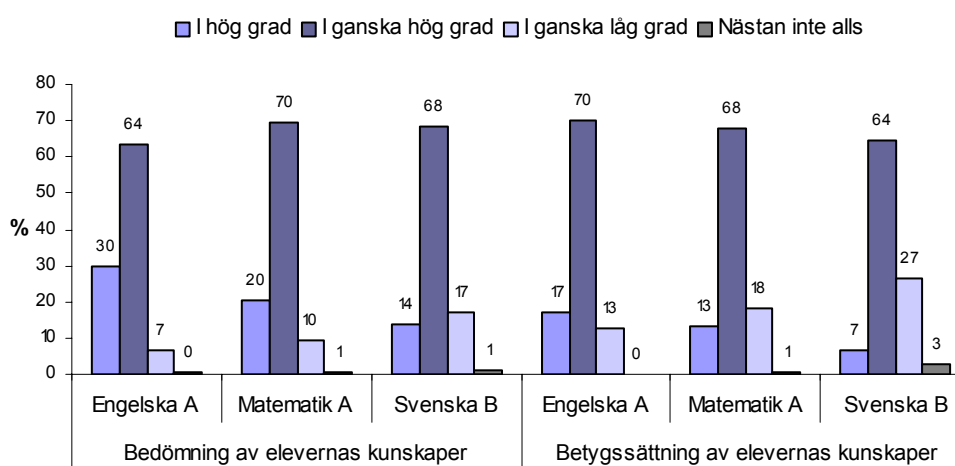
Lärarna upplever också att proven har vissa negativa sidor. Ungefär en femtedel av lärarna i matematik A och svenska B och något färre i engelska A anser att det nationella provet är krångligt att hantera. Fler lärare anser att provet är för tidskrävande, i synnerhet gäller detta lärare i svenska B (figur 5) men också lärare på studieförberedande program.

Eleverna fick en fråga om hur det nationella provet skiljer sig från andra prov som de har i kursen i olika avseenden. Generellt genomförs det nationella provet ofta i större lokaler, har längre skrivtid och mer förberedelser än andra prov. Särskilt matematik A och svenska B utmärker sig med längre skrivtid. Möjligheten till hjälp är ungefär den samma som vid andra prov, medan antalet pauser enligt eleverna är fler i engelska A och färre i matematik A. Elever på studieförberedande program anser oftare än elever på yrkesinriktade program att det är mindre förberedelser för det nationella provet, att skrivtiden är längre och lokalerna större jämfört med andra prov. Elever på yrkesinriktade program anser något oftare än övriga elever att det är mer möjlighet till hjälp på det nationella provet.

Bedömning och likvärdighet

Hur tänker lärare och elever om proven i förhållande till bedömning och betygsättning? Bidrar proven till likvärdighet? Är proven stödjande eller styrande för betygsättningen?

De nationella proven som stöd för bedömning

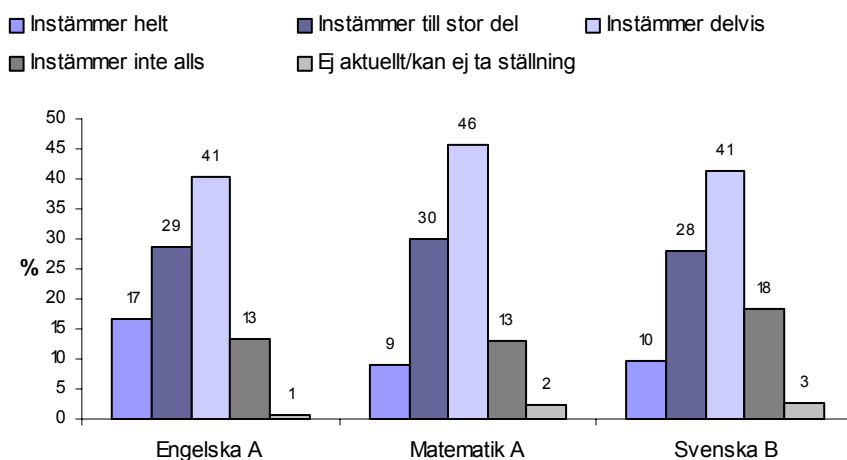

Figur 6 "I vilken grad ger kursprovet vägledning för...?" **Lärare.**

Majoriteten av lärarna anser att det nationella provet ger vägledning för bedömning och betygsättning av elevernas kunskaper. Lärarna i svenska B anser i något lägre grad att proven ger vägledning i dessa avseenden (figur 6). Det är något vanligare att lärare på studieförberedande program ser proven som vägledande.

Nästan lika många lärare anser att läromaterialet till proven (instruktioner, bedömningsanvisningar) ger stöd för bedömning av elevernas kunskapsnivå.

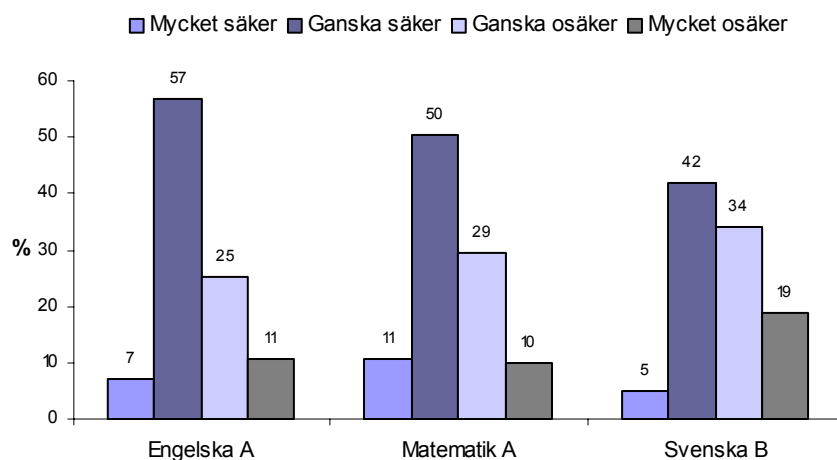
Knappa 30 procent av lärarna i matematik A, drygt 20 procent i engelska A, och knappa 15 procent i svenska B instämmer i att provresultaten på deras skola i hög grad är styrande för betygsättningen. Det är något vanligare för lärare på studieförberedande program att se provresultaten som styrande.

Figur 7 "Jag fick visa mina kunskaper på ett bra sätt." *Elever.*

Även om ett flertal av lärarna anser att kursprovet ger vägledning för bedömning och betygsättning av elevernas kunskaper, är det mindre än hälften av eleverna som tycker att de fick visa sina kunskaper på ett bra sätt på det nationella provet (figur 7). Eleverna i svenska B svarar något oftare än de övriga att de inte alls instämmer i att provet visar deras kunskaper på ett bra sätt. Samma elever svarar också något oftare än övriga elever att provets uppgifter bara visar en del av vad de kan. Detta passar ihop med att det är dessa elevers lärare som i lägst grad anser att provet ger vägledning för bedömning och betygsättning.

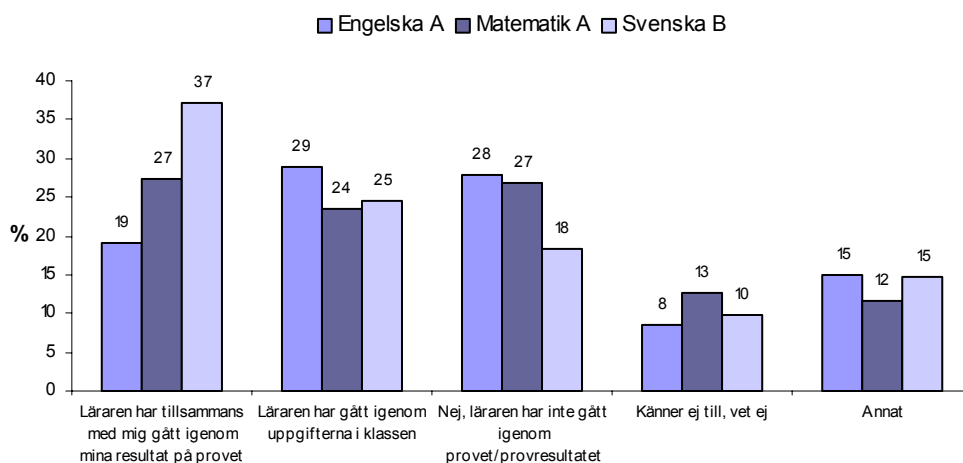
Skillnaderna i svar mellan elever på studieförberedande och yrkesinriktade program ger en sammansatt bild. Det är mindre vanligt att elever på yrkesinriktade program håller med om att de fick visa sina kunskaper på ett bra sätt, men samtidigt svarar elever på studieförberedande program oftare att provets uppgifter bara visar en del av vad de kan.

Figur 8 "Hur säker känner du dig på att olika lärare bedömer provet på samma sätt?"
Elever.

Få elever känner sig *mycket* säkra på att olika lärare bedömer provet på samma sätt, men en förhållandevis stor andel känner sig ändå *ganska* säkra på detta. Omvänt är det värt att notera att mellan en dryg tredjedel och drygt hälften av eleverna känner sig osäkra på att provet innebär en likvärdig bedömning. Elever i svenska B känner sig mest osäkra på att provet bedöms på samma sätt av olika lärare, varannan elev uppger detta (figur 8).

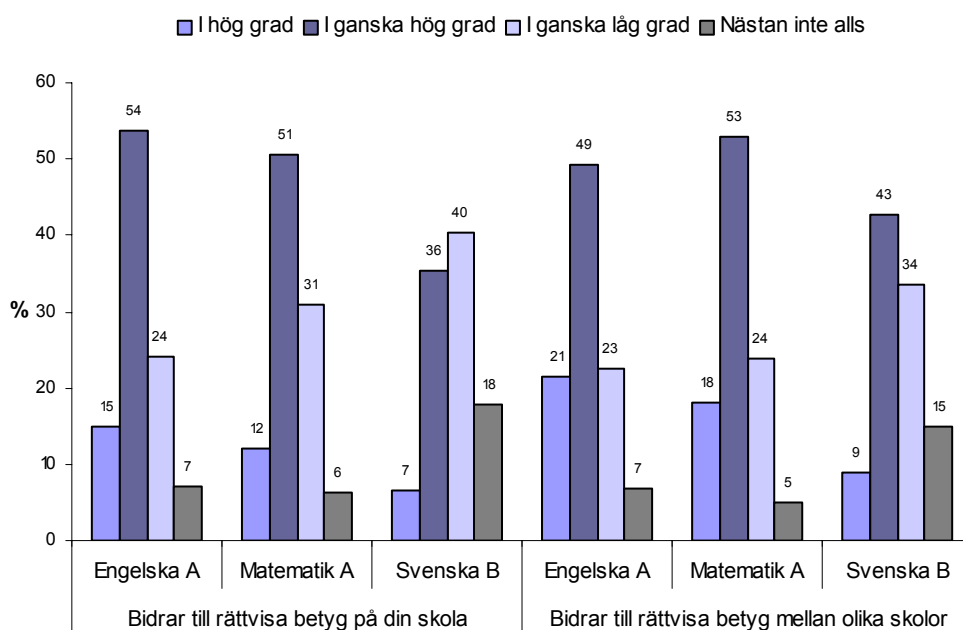
Hur har läraren sedan förklarat sin bedömning? Eleverna besvarade en fråga om detta (med möjlighet att välja fler än ett svarsalternativ).

Figur 9 "Hur har läraren förklarat sin bedömning, dvs. vad som gick bra och mindre bra på provet?" (flera svar möjligt) **Elever.**

Efter det nationella provet kan läraren ha gått igenom resultaten på provet med varje enskild elev, och/eller gått igenom uppgifterna gemensamt i hela klassen, eller inte alls förklarat sin bedömning. Individuell genomgång är vanligast i svenska B (figur 9), och något mer vanlig på studieförberedande program än på yrkesinriktade program, medan genomgång i klassen är vanligast i engelska A. Det är i engelska A och matematik A som flest elever svarar att läraren inte har gått igenom resultaten på provet.

Det finns en tendens att de elever som uppger att läraren har gått igenom deras resultat tillsammans med dem eller gemensamt i klassen känner sig mer säkra på att olika lärare bedömer proven på samma sätt (redovisas inte i figur).

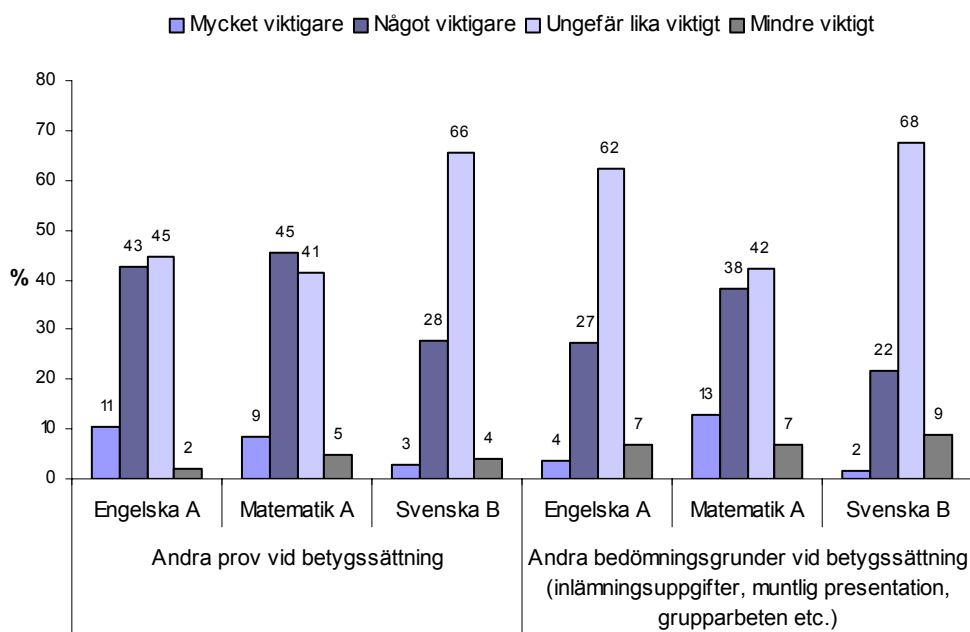

Figur 10 "I vilken grad tror du att det nationella provet...?" *Elever.*

Ett flertal av eleverna i engelska A och matematik A anser att det nationella provet bidrar till rättvisa betyg på deras skola, och även till rättvisa betyg mellan olika skolor (figur 10). Att notera är att tilltron till provets förmåga att bidra till rättvis betygssättning är väsentligt lägre bland elever som svarar om provet i svenska B. Här är det sex av tio elever som menar att provet i låg eller ingen utsträckning utgör ett bidrag till rättvisa betyg på den egna skolan, och fem av tio som inte tror att det bidrar till rättvisa betyg mellan olika skolor. Motsvarande andel är mindre på de andra kurserna, men även här uppgår andel tveksamma elever till omkring en tredjedel.

Det förekommer ibland att det fuskas med nationella prov. Frågan ställdes till eleverna om de vid något tillfälle erbjudits att se eller köpa ett nationellt prov i förväg, och mellan tre till fem procent av eleverna uppger att detta har skett. I de få fall av fusk som uppges är det vanligast att fuska med matematikproven, och det vanligaste sättet att få erbjudandet på är från en elev i samma skola, eller att hitta på Internet.

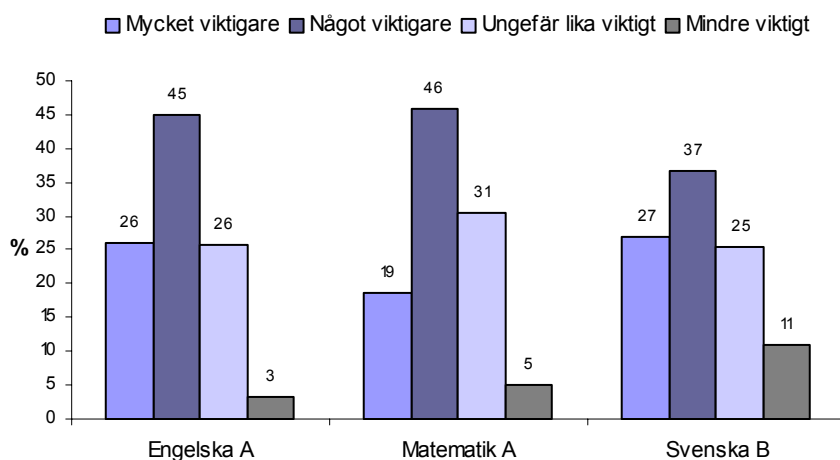
Hur viktiga är de nationella proven i betygssättningen?

Figur 11 "Hur viktigt är kursprovet i förhållande till...?" **Lärare.**

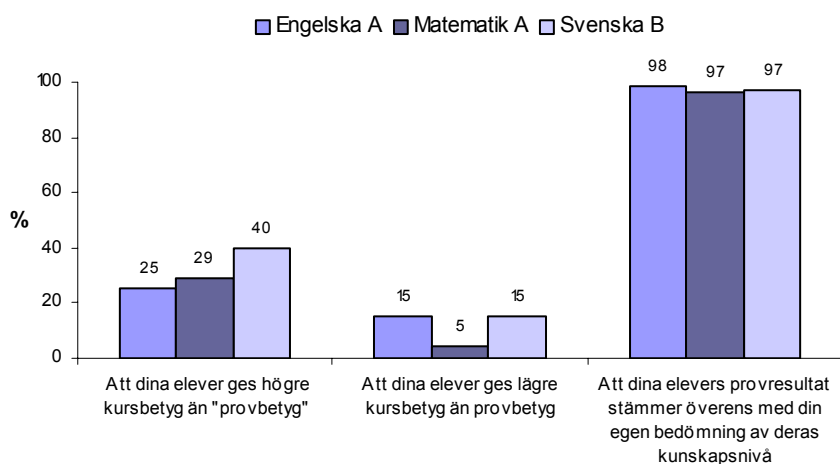
Drygt hälften av lärarna i engelska A och matematik A anser att det nationella provet är viktigare än andra prov vid betygssättning. Bland lärare i svenska B är det endast en knapp tredjedel som anser det samma. För sistnämnda grupp lärare är det i stället vanligare att man ser det nationella provet som ungefär lika viktigt som andra prov. Det är mycket få lärare som anser att det nationella provet är mindre viktigt än andra prov (figur 11). Lärare på yrkesinriktade program lägger något mindre vikt vid kursprovet i förhållande till andra prov, jämfört med lärare på studieförberedande program.

När det gäller provet i förhållande till andra bedömningsgrunder (inlämningsuppgifter, muntlig presentation, grupparbeten etc.) anser lärarna i matematik A i högst grad och lärarna i svenska B i lägst grad att kursprovet är viktigare (figur 11). Även här är det lärare på yrkesinriktade program som lägger minst vikt vid kursprovet.

Figur 12 "Hur viktigt tror du din lärare tycker att det nationella provet är jämfört med andra prov när ditt kursbetyg ska sättas?" *Elever.*

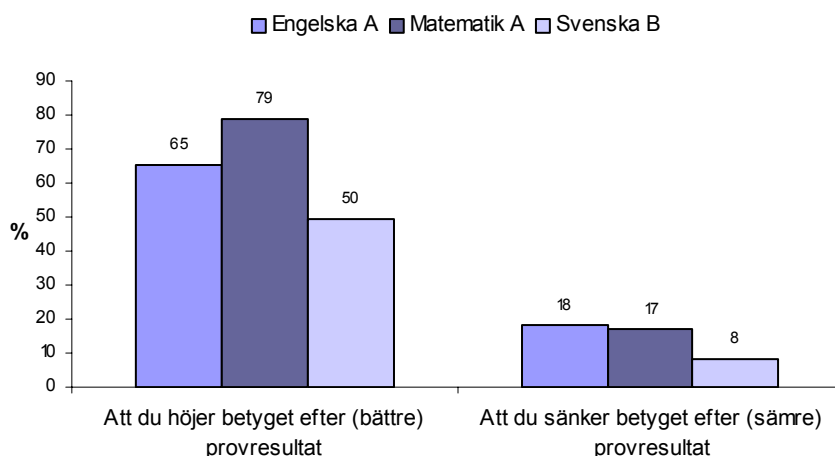
Hur upplever eleverna de nationella provens vikt? Ett flertal elever tror att deras lärare tycker att det nationella provet är viktigare än andra prov för kursbetyget. Detta gäller elever på studieförberedande program i något högre utsträckning. Ett flertal elever tror även att deras lärare tycker att det nationella provet är viktigare än andra uppgifter (grupparbete, muntliga redovisningar, inlämningsuppgifter etc.). På båda frågorna är det färre elever i svenska B än i övriga kurser som tror att deras lärare ser det nationella provet som viktigare.

Figur 13 "Hur vanligt är det...?" *Andel lärare som har svarat mycket eller ganska vanligt.*

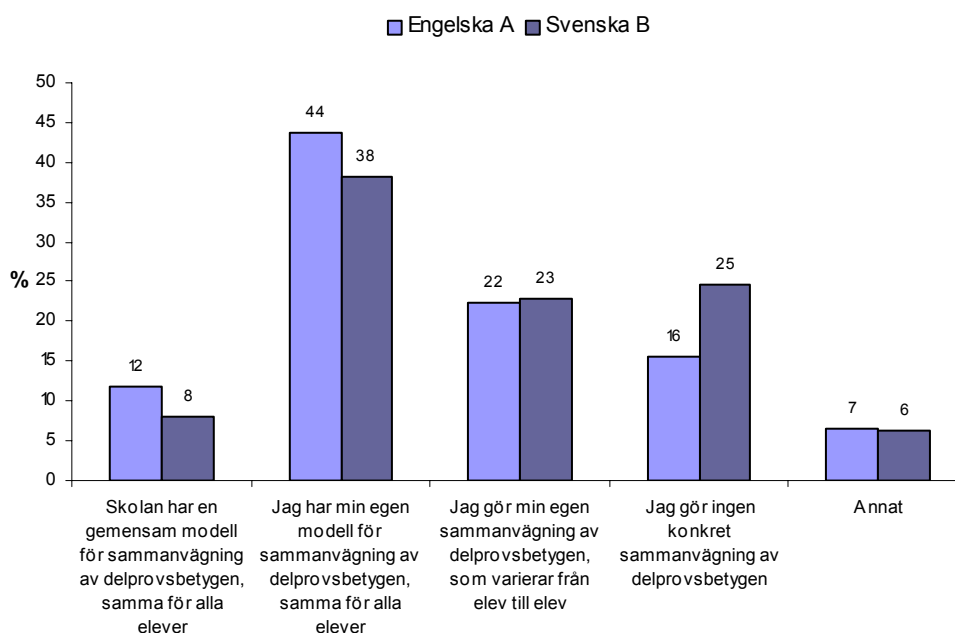
Lärarna fick i uppgift att bedöma hur vanligt det är att deras elever ges högre, lägre eller samma kursbetyg som provbetyg. Nästan alla lärare uttrycker att det vanliga är att provresultaten stämmer överens med lärarnas egen bedömning av elevernas kunskapsnivå (figur 13). Drygt tre tiondelar av lärarna anser även att det är vanligt att elever ges *högre* kursbetyg än provbetyg, medan något färre anser att det är vanligt att elever ges *lägre* kursbetyg än provbetyg.

Att ge lägre kursbetyg är mindre vanligt i matematik A än i svenska B och engelska A, och något mindre vanligt på yrkesinriktade program än på studieförberedande. Det är vanligare i svenska B än i övriga kurser att elever ges högre kursbetyg än provbetyg.

Figur 14 "Om en elevs resultat på kursprovet avviker från vad du preliminärt har satt för kursbetyg på eleven, hur troligt är det att du ändrar betyget?" Andel **lärare** som har svarat mycket eller ganska troligt.

Om en elevs resultat på kursprovet avviker från vad läraren preliminärt har satt för kursbetyg på eleven, är det mer troligt att lärarna *höjer* kursbetyget efter ett bättre provresultat än att de sänker betyget efter sämre provresultat. Särskilt i matematik A är det vanligt att läraren höjer betyget (figur 14). Att läraren sänker kursbetyget efter ett sämre provresultat är mindre förekommande på yrkesinriktade program än på studieförberedande program.

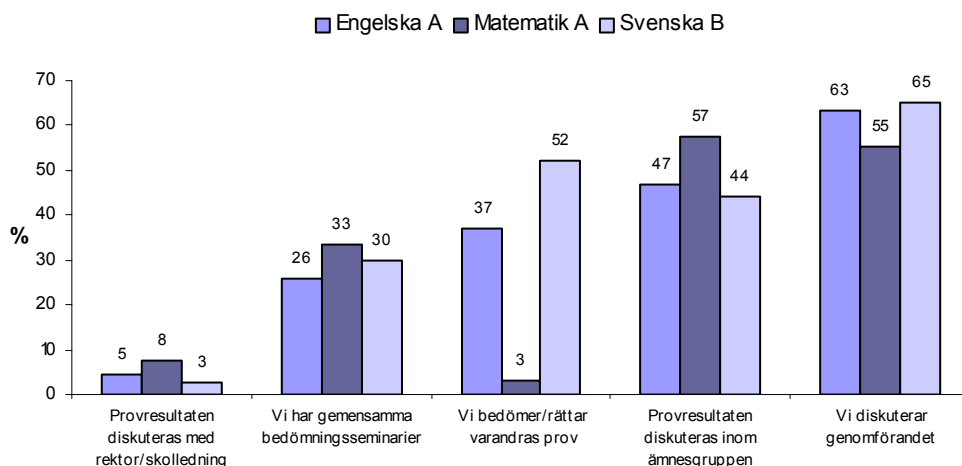

Figur 15 "På kursproven i svenska och engelska ges betyg för varje delprov. Hur hanteras detta när du sedan skall sätta betyg för hela kursen?" **Lärare** i engelska A och svenska B.

På kursproven i svenska och engelska gavs tidigare betyg för varje delprov, men inget samlat provbetyg⁷. Det varierar hur lärarna hanterar detta när de skall sätta kursbetyg. Det vanligaste är att läraren har sin egen modell för sammanvägning av delprovsbetygen, som är den samma för alla elever. Det är även relativt vanligt att läraren gör en sammanvägning som varierar från elev till elev. Intressant att notera är att det ändå är förhållandevis många lärare som menar att man inte gör någon konkret sammanvägning, flest lärare i svenska B där nästan var fjärde lärare menar detta. Minst vanligt är det att skolan har en gemensam modell för sammanvägning av delprovsbetyg. Det är något vanligare i engelska A än i svenska B att göra någon sorts sammanvägning som är den samma för alla elever i skolan eller gruppen (figur 15).

⁷ Från höstterminen 2004 återinfördes samlat provbetyg för dessa kurser.

Samverkan om de nationella proven

Figur 16 "Samverkar man inom din skola om de nationella proven genomförande, bedömning och resultat?" Andel **lärare** som har svarat "ja, som regel".

Inom en skola kan man samverka på olika sätt om de nationella proven. Att diskutera genomförandet är vanligast för lärare i engelska A och svenska B. För lärarna i matematik A är det vanligare att provresultaten diskuteras i ämnesgruppen. Att man bedömer/rättar varandras prov är vanligt i svenska B, men inte i matematik A. Gemensamma bedömningsseminarier förekommer i alla tre kurser, men det är inte vanligt att provresultaten regelbundet diskuteras med rektor/skolledning (figur 16). Andelen som svarar att de olika samverkansformerna förekommer *ibland* varierar, från ungefär en fjärdedel som ibland diskuterar provresultaten med rektor/skolledning, till nästan hälften som bedömer/rättar varandras prov (redovisas ej i figuren).

Lärarna fick även en fråga om hur goda samarbetsmöjligheter de har på skolan. De flesta lärarna anser sig ha goda möjligheter till samarbete med kollegor vad gäller provens användning. Lärare på studieförberedande program svarar oftare än lärare på yrkesinriktade program att de har *mycket* goda möjligheter till samarbete, något som kan bero på att dessa lärare genomsnittligt har fler kollegor som undervisar i samma kurs och program.

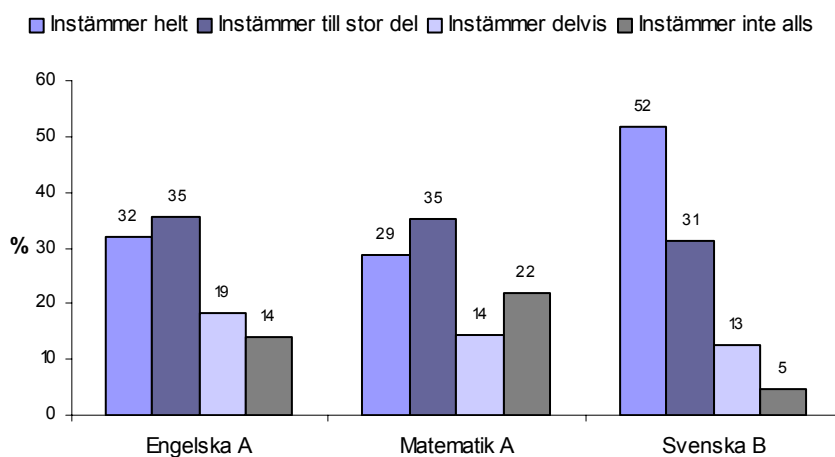
Det är emellertid mycket ovanligt att samarbeta med andra skolor om provens användning, endast knappa 2 procent av lärarna svarar ja på detta.

Elevgrupper och provens utformning

Finns det elevgrupper som har svårare att visa vad de kan på det nationella provet, på grund av hur provet är utformat? Kanske skiljer det mellan hur väl proven passar för elever på studieförberedande och yrkesinriktade program, för pojkar och flickor, eller för elever med svensk och annat modersmål.

Passar proven lika bra på alla program?

Det finns skillnader i hur de olika kurserna genomförs mellan studieförberedande och yrkesinriktade program⁸. En fråga i lärarenkäten om hur många terminer kursen varar visar till exempel att man oftast lägger ut kärnämneskurserna på fler terminer i de yrkesinriktade än i de studieförberedande programmen. Men finns det även skillnader i hur väl de nationella proven fungerar i de två programtyperna?

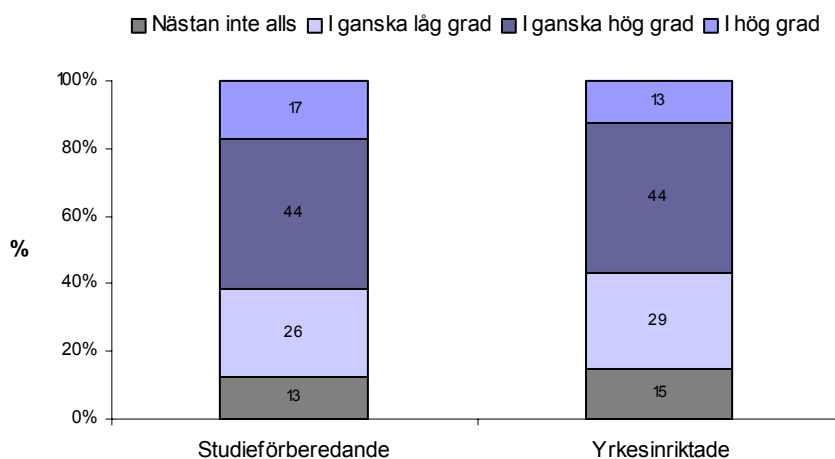
Figur 17 "Tror du att kursprovets innehåll/utformning slår olika för elever inom studieförberedande eller yrkesinriktade program? Passar bättre på studieförberedande program." **Lärare.**

Sju av tio lärare anser att kursprovet passar bättre på studieförberedande program än på yrkesinriktade program. Särskilt anser lärare i svenska B detta (figur 17). Intressant att notera är att både lärare på studieförberedande och på yrkesinriktade program instämmer i lika hög grad.

En knapp fjärdedel av lärarna tycker inte att det är någon skillnad mellan studieförberedande och yrkesinriktade program. Detta är en vanligare uppfattning bland

⁸ För en mer ingående analys av dessa skillnader hänvisas läsaren till Helena Korps rapport.

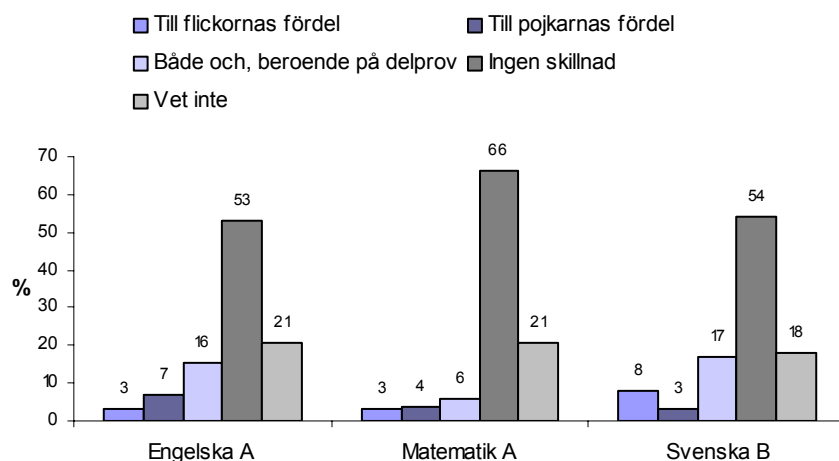
lärare på studieförberedande program, och bland lärare i engelska A och matematik A.

Figur 18 "När du genomförde det nationella provet, i vilken grad hade du nytta av erfarenheter och kunskaper utanför skolan (dvs. ej "skolkunskaper")?" **Elever** på olika typ av program.

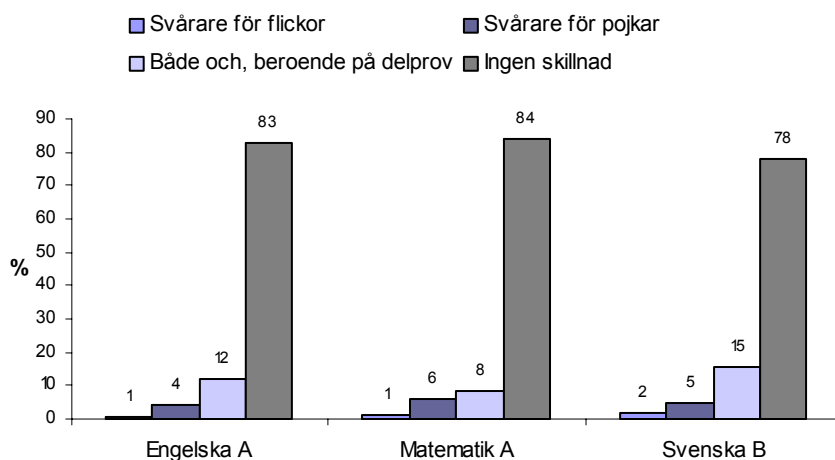
I elevenkäten fanns ingen direkt fråga om skillnaden mellan studieförberedande och yrkesinriktade program. Däremot kan vi se att elever på studieförberedande program i något högre grad än elever på yrkesinriktade program upplever att de hade nytta av kunskaper utanför skolan när de genomförde det nationella provet (figur 18). Detta kan kanske ses som ett tecken på att proven upplevs passa bättre för dessa elever. Det är främst i engelska A och svenska B som eleverna anser att de hade nytta av erfarenheter och kunskaper utanför skolan.

Fördel flickor eller fördel pojkar?

Figur 19 "Tror du att det nationella provet slår olika för flickor och pojkar i denna kurs?"
Lärare.

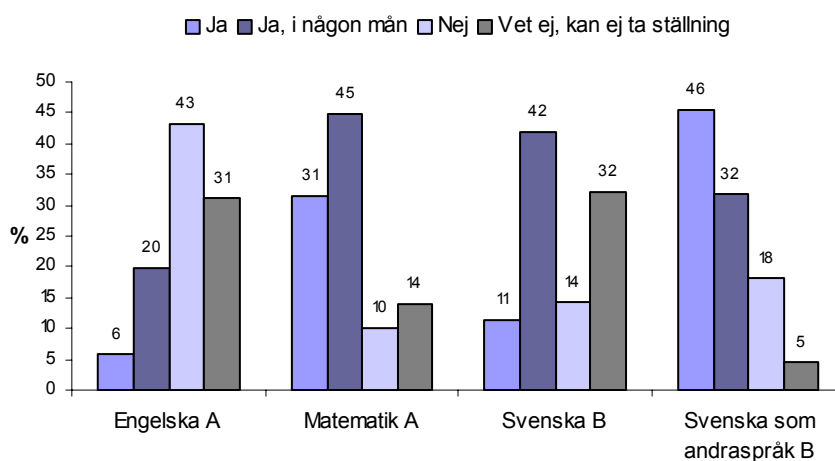
Ett flertal av lärarna anser att det nationella provet inte slår olika för flickor och pojkar, men samtidigt svarar en femtedel "vet inte" på frågan (på byggprogrammet, ett traditionellt pojkdominerat program, svarar hela fyra av tio lärare "vet inte"). Lärare i matematik A anser oftare än övriga lärare att det inte är någon skillnad, medan lärare i svenska B oftare anser att provet slår till fördel för flickorna (figur 19).

Figur 20 "Tror du att det nationella provets innehåll/utformning (inte kursen eller ämnet i sig) gör att det är olika svårt för flickor och pojkar att få ett bra resultat?" **Elever.**

Flertalet elever anser att det inte är någon skillnad hur provet fungerar för pojkar eller flickor. Något fler elever anser att det är svårare för pojkar än för flickor, men andelen är mycket liten (figur 20).

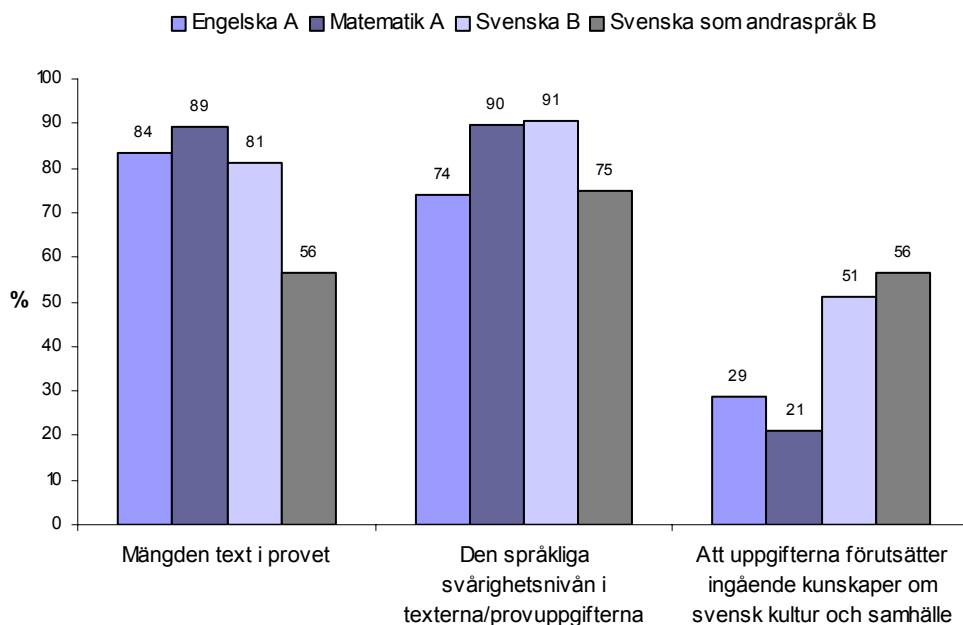
Missgynnas elever med annat modersmål än svenska?

Figur 21 "Tror du att kursprovets innehåll/utformning på något sätt missgynnar elever med annat modersmål än svenska?" **Lärare.**

Det är i genomsnitt en knapp femtedel av lärarna som anser att kursprovet missgynnar elever med ett annat modersmål än svenska, och en dryg tredjedel som anser att det i någon mån gör det (figur 21). En närmare analys visar dock att lärare som undervisar i klasser med högre andel elever med annat modersmål i högre grad anser att proven missgynnar dessa elever (redovisas inte i figur). Bland lärare som bara har någon enstaka elev med annat modersmål är det en fjärdedel som inte tar ställning i frågan.

Det är särskilt lärare i svenska som andraspråk B och matematik A, och i någon mån även lärare i svenska B, som anser att provet missgynnar elever med annat modersmål. Lärare på studieförberedande program svarar oftare än övriga lärare klart ”nej” på frågan, medan lärare på yrkesinriktade program oftare uttrycker osäkerhet om elever med annat modersmål missgynnas eller inte.

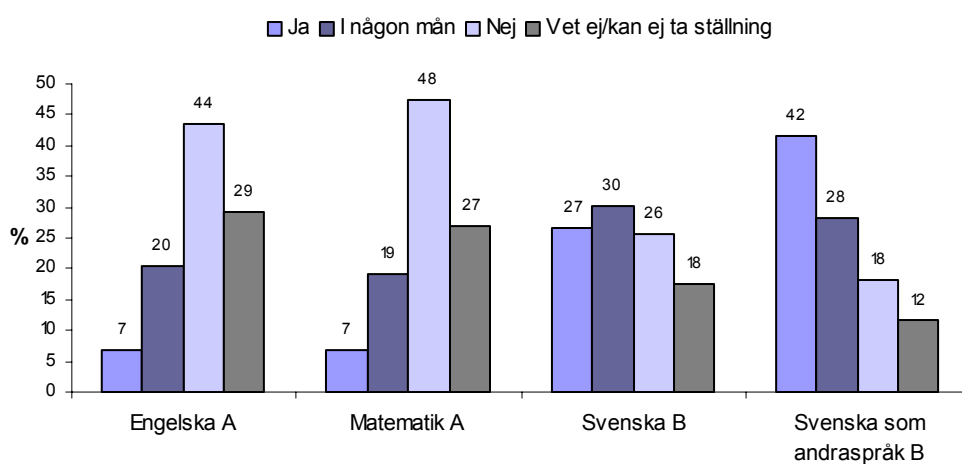

Figur 22 "Om du anser att provet missgynnar, i vilken grad menar du att detta beror på...?" Andel **lärare** som har svarat i hög eller ganska hög grad.

De lärare som anser att provet missgynnar elever med ett annat modersmål än svenska (lärare som har svarat ”ja” eller ”ja, i någon mån” på föregående fråga) ombads att ta ställning till vad detta kunde bero på. Ett stort flertal av de lärare som har svarat anser att det beror på mängden text i provet eller på den språkliga svårighetsnivån i texterna/provuppgifterna. Speciellt lärare i matematik A anser att det i hög grad beror på textmängden. Något färre lärare anser att det beror på att uppgifterna förutsätter ingående kunskaper om svensk kultur och samhälle, och det är

särskilt lärare i svenska B och svenska som andraspråk B som anser detta (figur 22). Lärare på studieförberedande program anser inte lika ofta som övriga lärare att det beror på den språkliga svårighetsnivån.

Lärarna fick en fråga om hur vanligt det är att elever inte gör provet på grund av för kort vistelsetid i landet. Tre fjärdedelar svarar att det inte har hänt eller att de inte vet, och flertalet av övriga lärare svarar att det är mycket ovanligt. För lärare som har en högre andel elever med annat modersmål än svenska i klassen är det dock något färre som svarar att det inte har hänt.

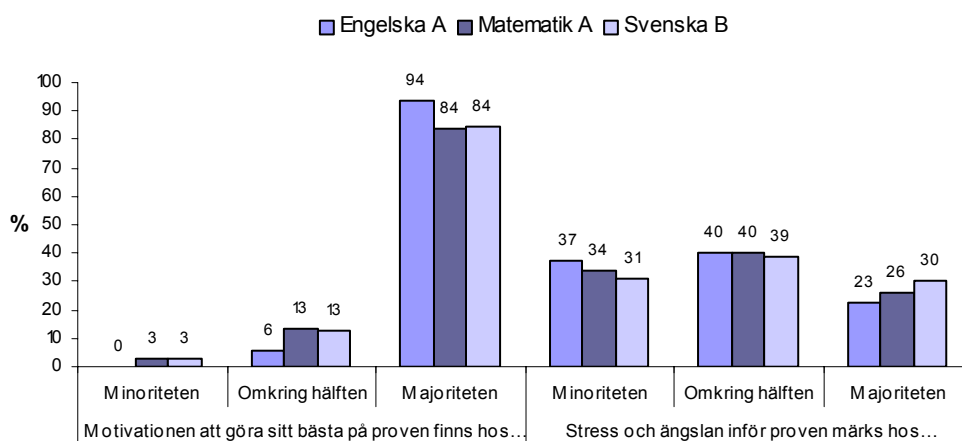
Figur 23 "Tror du att det nationella provet (inte kursen eller ämnet i sig) är svårare för elever med utländsk bakgrund?" **Elever.**

Tycker eleverna själva att elever med utländsk bakgrund missgynnas? Bland eleverna som har svarat för engelska A och matematik A är det många som inte tar ställning i frågan, och färre än en av tio anser att provet är svårare för elever med utländsk bakgrund. Elever i svenska B och svenska som andraspråk B tar i högre grad ställning, och anser i högre grad att provet är svårare för elever med utländsk bakgrund (figur 23). Det är vanligare att elever på studieförberedande program anser att det är så.

Om elevernas reaktioner på provet

Elever reagerar på olika sätt på de nationella proven, och i både lärarnas och elevernas enkäter frågades det om elevernas motivation, stress och andra reaktioner.

Stress och motivation

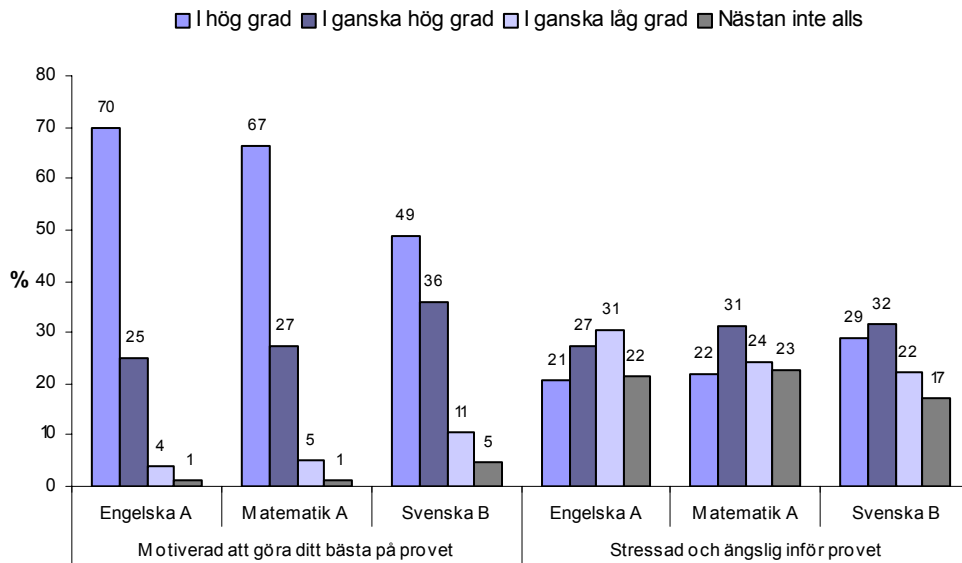

Figur 24 "Hur beskriver du klassens reaktioner inför provet?" **Lärare.**

Frågar man lärarna anser flertalet att eleverna i deras klass är motiverade att göra sitt bästa på provet. I synnerhet gäller detta engelska A, där mer än nio av tio lärare anser att majoriteten av klassen är motiverad (figur 24). Lärare på studieförberedande program ser fler av sina elever som motiverade, jämfört med lärare på yrkesinriktade program.

Stress och ängslan förekommer också inför proven, en fjärdedel av lärarna anser att detta gäller majoriteten av eleverna i klassen. Stressen bland eleverna upplevs som högst av lärare på yrkesinriktade program, och i svenska B.

I lärarenkäten fanns även en fråga om det nationella provet innebär ett *för* stort stressmoment för eleverna. Lärare i svenska B instämmer i högst grad, med en knapp fjärdedel, och lärare i engelska A i lägst grad, med en dryg tiondel. Lärare på yrkesinriktade program anser i högre grad än lärare på studieförberedande program att proven är för stressande för eleverna.

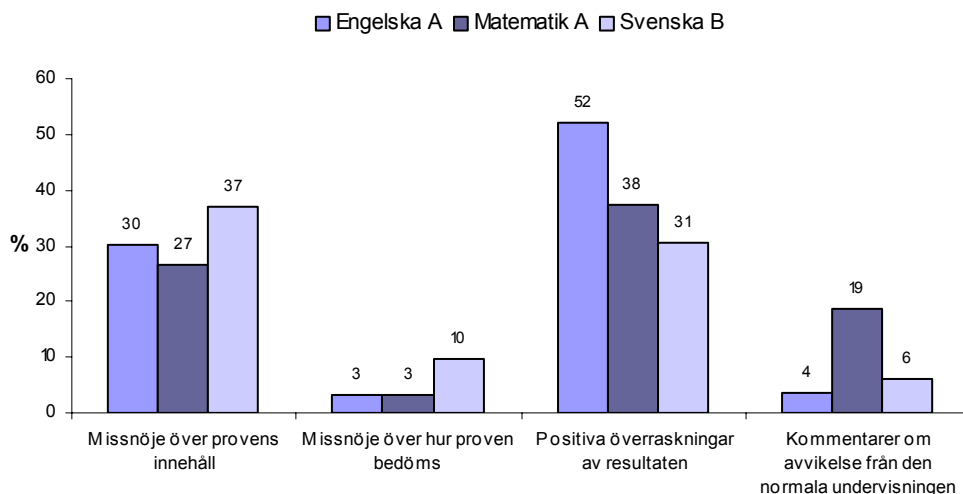

Figur 25 "Hur reagerar du själv inför det nationella provet? I vilken grad är du...?" *Elever.*

När eleverna själva ska beskriva sina reaktioner inför provet (figur 25) och klassens reaktioner inför provet är det eleverna i engelska A som i högst grad anser att de själva och klassen är motiverade att göra sitt bästa på provet, och i lägst grad att de är stressade och ängsliga inför provet. Eleverna som svarar för proven i svenska B är i lägst grad motiverade och i högst grad stressade. Elever på studieförberedande program känner sig mer motiverade, men även mer stressade än elever på yrkesinriktade program. I sistnämnda avseende skiljer sig alltså elevsvaren något från lärarnas uppfattning.

Positiva och negativa kommentarer till proven

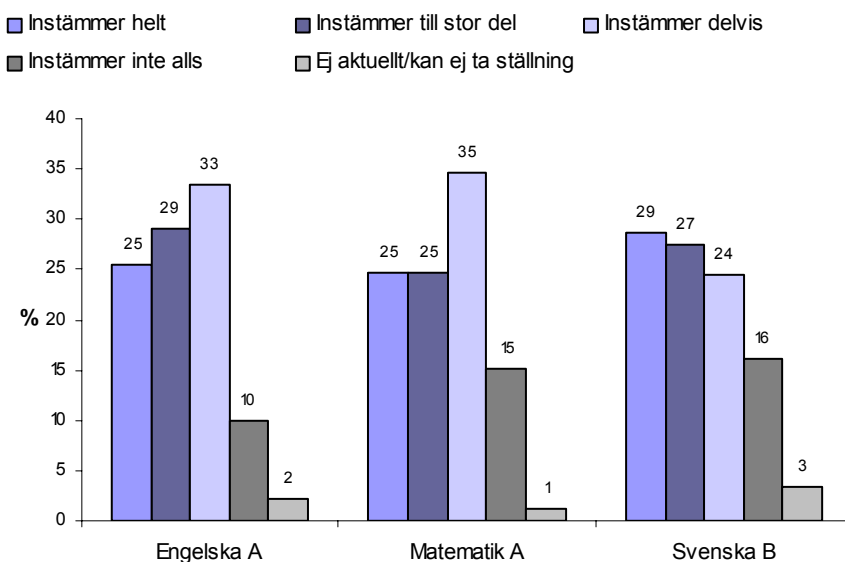
Hur eleverna i övrigt reagerar på de nationella proven varierar. Lärarna gav sin uppfattning av hur vanliga vissa elevkommentarer i samband med proven är.

Figur 26 "Hur ofta möter du följande elevreaktioner?" Andel **lärare** som har svarat *mycket ofta* eller *ganska ofta*.

Den vanligaste elevreaktionen lärarna möter, och då särskilt i engelska A, är positiva överraskningar av resultaten. I svenska B är dock den vanligaste elevreaktionen missnöjesyttringar över provens innehåll (figur 26). Detta händer oftare på yrkesinriktade program än på studieförberedande program. Det vanliga är att dessa båda reaktioner, positiva överraskningar eller missnöje, förekommer *ganska ofta*, inte mycket ofta.

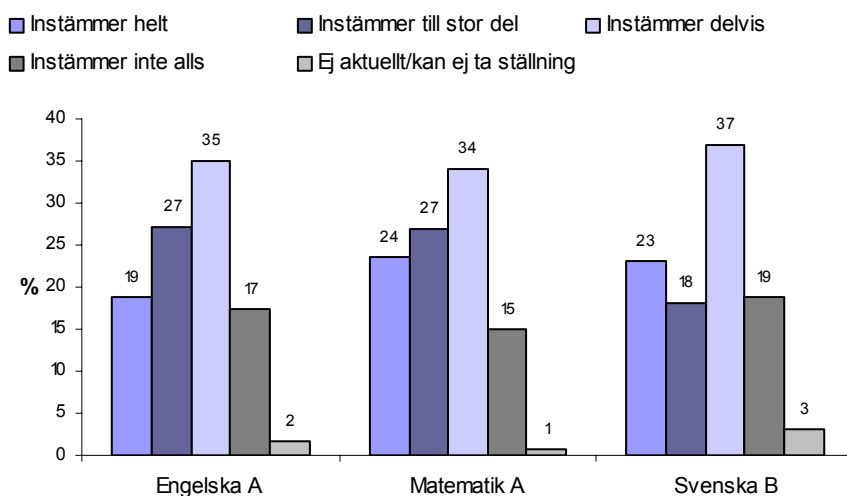
Elevernas jämförelser med andra prov

Figur 27 "Det är viktigare att det går bra på det nationella provet än på andra prov." *Elever.*

Eleverna tog ställning till några påståenden om hur de upplevde det nationella provet jämfört med andra prov. Hälften av eleverna i matematik A, och något fler i engelska A och svenska B, tycker att det är viktigare att det går bra på det nationella provet än på andra prov (figur 27).

En ungefär lika stor andel anser att de var mer nervösa inför det nationella provet än för andra prov, men här är det eleverna i matematik A som är mest nervösa. En något mindre andel anser att de var mer nervösa att inte hinna klart än vid andra prov. En knapp femtedel av eleverna tycker att det nationella provet var ett roligare prov att göra jämfört med andra prov (redovisas ej i figur).

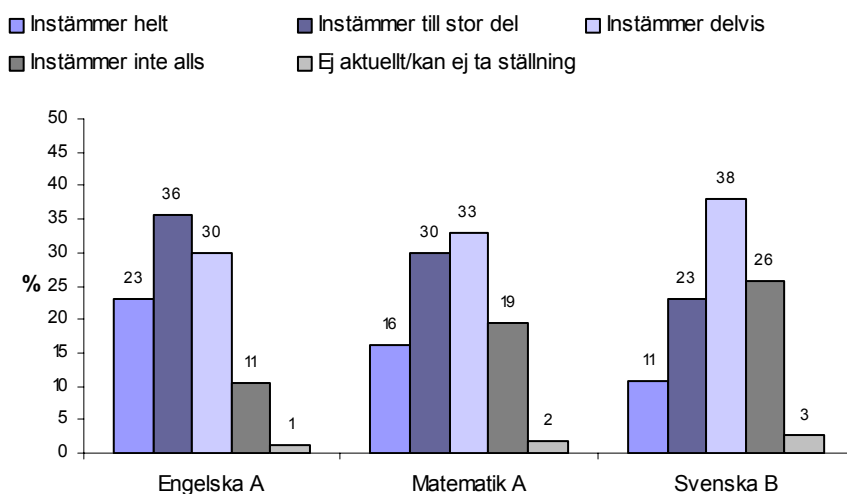

Figur 28 "Jag tyckte provet var svårare än andra prov." *Elever.*

Ungefär hälften av eleverna i matematik A, och något färre i engelska A och svenska B, tycker att det nationella provet var svårare än andra prov (figur 28).

För nästan hälften av eleverna upplevdes provet som ungefär så lätt eller svårt som de trodde det skulle vara. Särskilt tyckte elever i svenska B att provets svårighetsgrad svarade till deras förväntningar, medan elever i matematik A utmärker sig genom att i högre utsträckning än elever i övriga kurser tycker att provet faktiskt var lättare än de trodde. I genomsnitt tycker tre av tio elever att det nationella provet var svårare än de trodde (redovisas ej i figur).

Ungefär två av tio elever i matematik A och svenska B, och nästan tre av tio elever i engelska A tycker att språket i provet var krångligt och en del ord svåra att förstå. Ungefär två av tio elever anser att en del uppgifter i provet handlade om saker som de inte vet något om eller känner igen, och lika många menar att provets uppgifter var av ett helt annat slag än som läraren brukar använda i sin undervisning (redovisas ej i figur).

Figur 29 "Det kändes meningsfullt att göra provet." *Elever.*

Ungefär hälften av eleverna tycker att det kändes meningsfullt att göra det nationella provet. Här är elever i engelska A mest positiva, medan det bland elever i svenska B är en fjärdedel som inte alls instämmer i att det kändes meningsfullt (figur 29).

Könsskillnader i elevsvaren

Det finns i vissa fall könsskillnader i elevernas svar på enkäten. Här redovisas svar på de frågor där skillnaderna är relativt tydliga. Generellt ges en bild där pojkarna är mer uttalat positiva till proven, medan flickorna har ett något mer kritiskt förhållningssätt och är mer osäkra. Dessa skillnader måste även ses i sammanhang med skillnader mellan programmen. De uppfattningar som företrädes av flickor på naturvetenskapsprogrammet ligger ibland nära pojkarnas synpunkter. Det är även viktigt att komma ihåg att andelen flickor är mycket låg på byggprogrammet, medan andelen pojkar är låg på barn- och fritidsprogrammet.

Pojkarna instämmer i högre grad än flickorna i att det kändes meningsfullt att göra provet (men andelen som instämmer *helt* är större bland flickor på naturvetenskapsprogrammet än bland pojkar på de övriga fyra programmen), att provet tog upp viktiga saker i kursen, att de fick visa sina kunskaper på ett bra sätt, och att innehållet i proven stämmer överens med vad de får lära sig i kursen. Pojkarna anser i högre grad än flickorna att det är viktigare att det går bra på det nationella provet än på andra prov (men flickor på naturvetenskapsprogrammet anser detta i högre grad än pojkar på byggprogrammet och medieprogrammet), och att det var ett roligare prov att göra jämfört med andra prov.

Pojkarna känner sig något säkrare på att olika lärare bedömer provet på samma sätt, och tror i högre grad än flickorna att lärarna tycker att det nationella provet är viktigare än andra prov och bedömningsgrunder när läraren ska sätta kursbetyg. Poj-

Skolverket

karna anser i högre grad att det nationella provet bidrar till rättvisa betyg mellan olika skolor.

Pojkar och flickor svarar i ungefär lika hög grad att de är motiverade att göra sitt bästa på proven, men flickorna känner sig mycket mer stressade och ängsliga inför proven. Flickorna instämmer oftare i att de var mer nervösa inför detta prov än för andra prov, och att de var mer nervösa att inte hinna klart. Det skiljer däremot inte mycket mellan könen när det frågas om provet var svårare än andra prov.

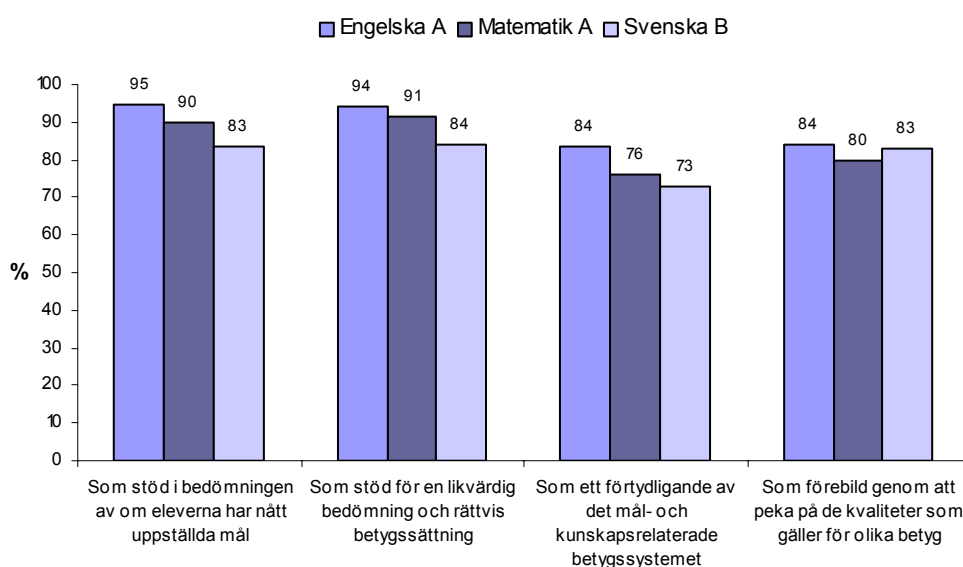
Flertalet elever anser inte att det är någon skillnad mellan hur svårt provet är för pojkar och flickor. Pojkarna anser i något högre grad än flickorna att provet är svårare för pojkar, medan flickorna oftare än pojkarna anser att det är både och, beroende på delprov. Flickorna anser i högre grad än pojkarna att provet är svårare för elever med utländsk bakgrund.

Slutligen svarar pojkarna oftare än flickorna att det är *mycket* bra att det finns nationella prov, medan flickorna oftare än pojkarna svarar att det är *ganska* bra att det finns.

Provsystemet

Vad anser lärare och elever om de nationella proven och provsystemet generellt?

Uppfyller proven sina syften?

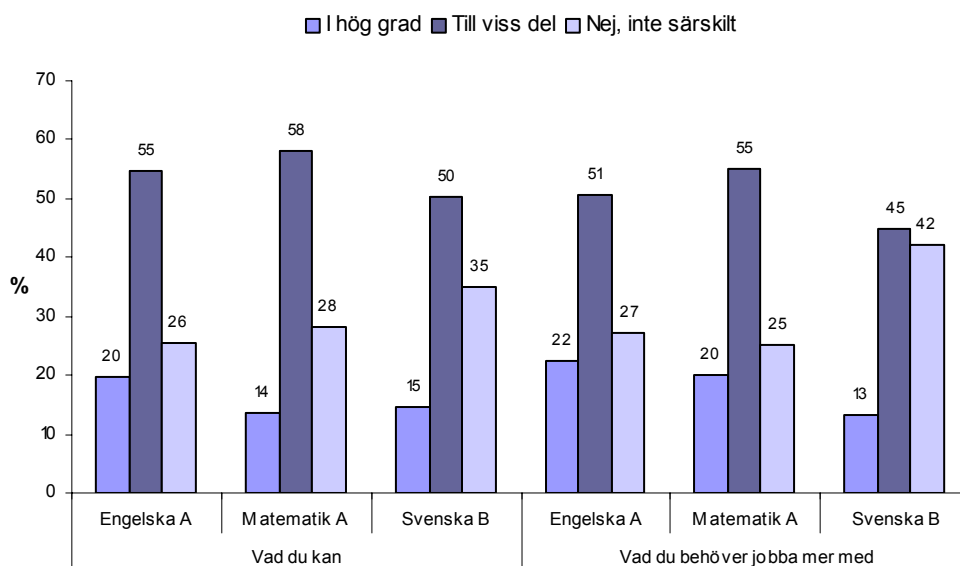

Figur 30 "De nationella proven är avsedda att fylla flera syften. I vilken grad anser du att kursprovet uppfyller dessa syften?" Andel **lärare** som har svarat i hög eller ganska hög grad.

Lärarna ombads ta ställning till hur väl kursproven uppfyller sina olika syften. För varje syfte är det en stor majoritet av lärarna som anser att det uppfylls. Lärarna anser främst att proven uppfyller syftet som stöd för en likvärdig bedömning och rättvis betygssättning, samt syftet som stöd i bedömningen av om eleverna har nått uppställda mål. Generellt upplever lärare i engelska A i högst grad och lärare i svenska B i lägst grad att syftena uppfylls (figur 30). Och för alla syften är det vanligare att lärarna svarar att de uppfylls i *ganska* hög grad än att de uppfylls i hög grad, särskilt gäller detta lärare på yrkesinriktade program.

Provresultaten på en skola kan även användas som underlag för kvalitetsredovisningen. Fyra av tio lärare anger att detta sker på deras skola, men lika många har ingen uppfattning om förekomsten av detta.

I elevenkäten fanns ingen direkt fråga om hur väl proven uppfyller sina syften, däremot fick eleverna svara på frågan om det nationella provet har hjälpt dem se vad de kan och vad de behöver jobba mer med. Detta kan sägas motsvara syftet "som stöd i bedömningen av om eleverna har nått uppställda mål".

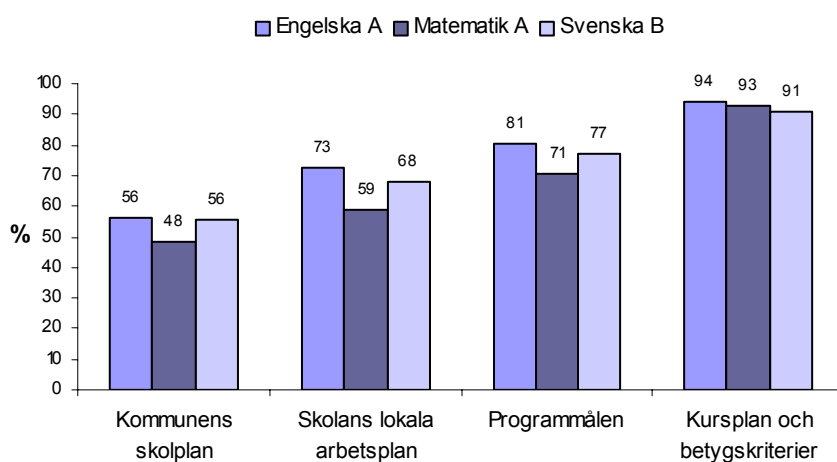

Figur 31 "Har det nationella provet hjälpt dig att se...?" *Elever.*

Ett flertal av eleverna anser att det nationella provet åtminstone till viss del har hjälpt dem att se vad de kan och vad de behöver jobba mer med. Detta anser elever i svenska B i lägst grad (figur 31). Elever på yrkesinriktade program anser i något lägre grad än elever på studieförberedande program att provet har hjälpt dem att se vad de kan.

Flertalet elever tror även att det nationella provet hjälper *lärarna* att se vad eleverna kan, men också detta gäller eleverna i svenska B i något lägre grad än övriga elever.

Stämmer proven överens med kursen?

Figur 32 "I vilken grad stämmer de kunskaper som bedöms i kursprovet överens med...?"
Andel lärare som har svarat i hög eller ganska hög grad.

Lärarna tillfrågades huruvida de kunskaper som bedöms i de nationella proven stämmer överens med olika planer, mål och kriterier. Många lärare har ingen uppfattning om hur proven förhåller sig till kommunens skolplan, men ungefär hälften av de lärare som har en uppfattning i frågan svarar att proven i hög eller ganska hög grad stämmer överens med kommunens skolplan. Något fler lärare uttalar sig om proven i förhållande till skolans lokala arbetsplan, och även här anser ett flertal att de två stämmer överens (figur 32). Något fler lärare på yrkesinriktade program än på studieförberedande program instämmer i detta. Matematik A skiljer sig något från de andra genom att ha den högsta andelen som svarar "vet ej/ej aktuellt".

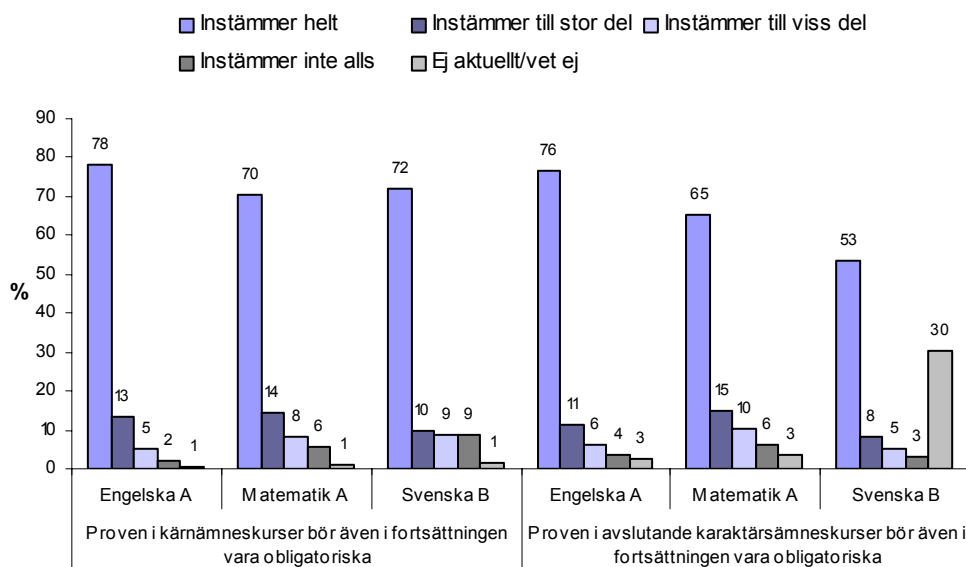
De flesta lärarna anser att proven stämmer väl överens med programmålen. Särskilt instämmer lärare på studieförberedande program i detta. När det gäller proven i förhållande till kursplan och betygskriterier har nästan alla lärare tagit ställning, och ett överväldigande flertal anser att de två stämmer överens (figur 31). Lärare på studieförberedande program anser något oftare än lärare på yrkesinriktade program att dessa i hög grad stämmer överens.

Knappa tre fjärdedelar av lärarna i engelska A och något färre bland lärarna i matematik A och svenska B anser att det nationella provet prioriterar viktiga kunskaper i kursen. Lärare på studieförberedande program instämmer i högre grad än lärare på yrkesinriktade program (redovisas ej i figur).

Lärarna i engelska A anser i högst grad att provet framförallt prioriterar kunskaper som är lätta att mäta, även om det bara är en knapp tredjedel som helt eller till stor del instämmer i detta.

Även eleverna fick frågor om hur väl det nationella provet stämmer överens med kursen. Drygt hälften av eleverna i engelska A och matematik A tycker att provet tog upp viktiga saker i kursen. Detta anser elever i svenska B i mycket lägre grad, endast tre av tio. Det är även elever i svenska B som i lägst grad anser att innehållet i provet stämmer överens med vad de lär sig i kursen, endast en fjärdedel instämmer helt eller till stor del i detta, jämfört med drygt hälften i matematik A. Elever på studieförberedande program tycker i något lägre grad än elever på yrkesinriktade program att innehållet i provet och kursen stämmer överens.

Bör provsystemet förändras?

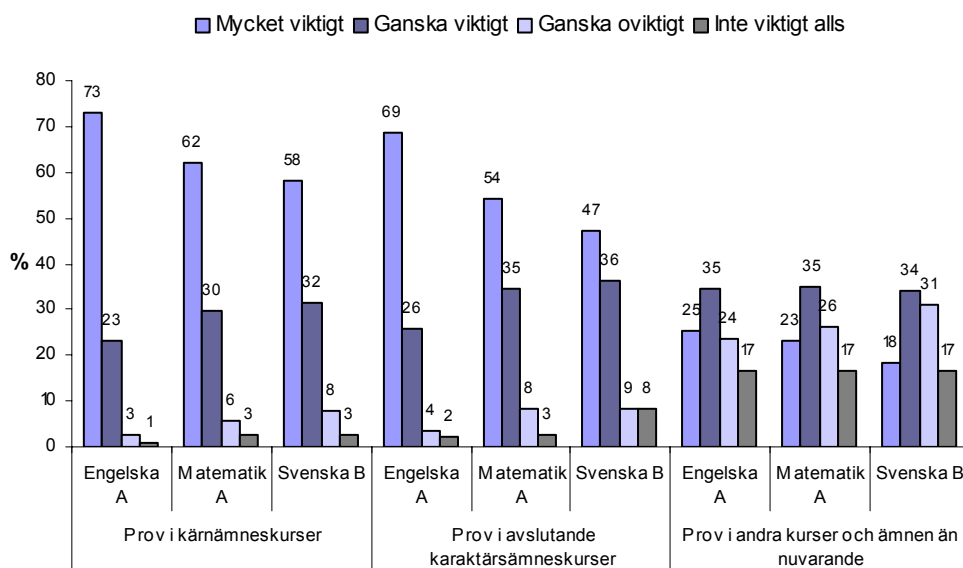
Figur 33 "Hur väl stämmer följande påståenden med din erfarenhet/ uppfattning om kursprovet?" **Lärare.**

Flertalet lärare anser att de nationella proven i kärnämneskurser (engelska A, matematik A och svenska B) och i avslutande karaktärsämneskurser (engelska B och matematik B, C och D) även i fortsättningen bör vara obligatoriska. Lärare i engelska A är mest benägna att instämma i detta (figur 33). Det är dock hela tre av tio lärare i svenska B som inte tar ställning i frågan om avslutande karaktärsämneskurser, vilket kan ha sammanband med att det inte finns något nationellt prov i karaktärsämneskurser i svenska. Lärare på studieförberedande program anser i högre grad än lärare på yrkesinriktade program att proven fortfarande ska vara obligatoriska.

Flertalet lärare anser också att proven även i framtiden bör genomföras varje termin, det svarar nästan nio av tio lärare i matematik A, åtta av tio i engelska A och nästan sju av tio i svenska B. Ett flertal av lärarna, flest i engelska A, menar att en kombination av fixerade och valfria provdagar bör behållas.

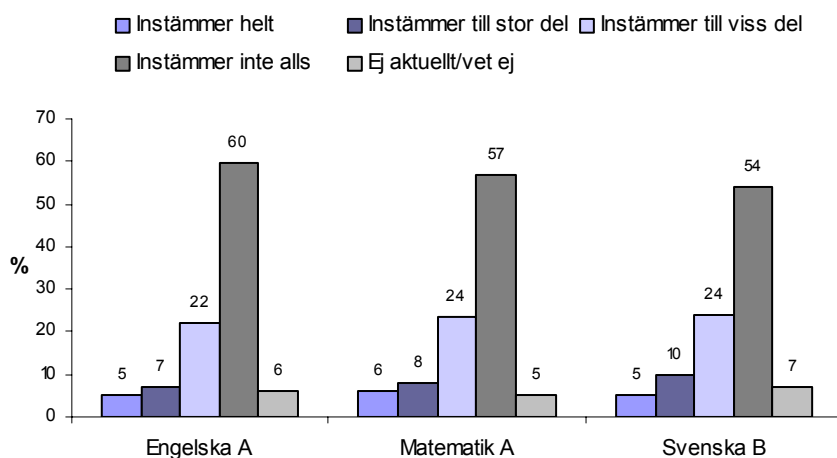
Drygt fyra av tio lärare i matematik A och engelska A, och drygt tre av tio i svenska B, anser att proven bör spridas till fler ämnen/kurser än nuvarande. Detta är en ganska hög andel, sett i ljus av att det är lärare i kurser som redan har nationella prov som uttalar sig. Men jämförelsevis få av dessa lärare, mellan en och två av tio, tycker att proven medför en alltför ensidig fokusering på svenska, engelska och matematik.

Hur viktigt är det med nationella prov?

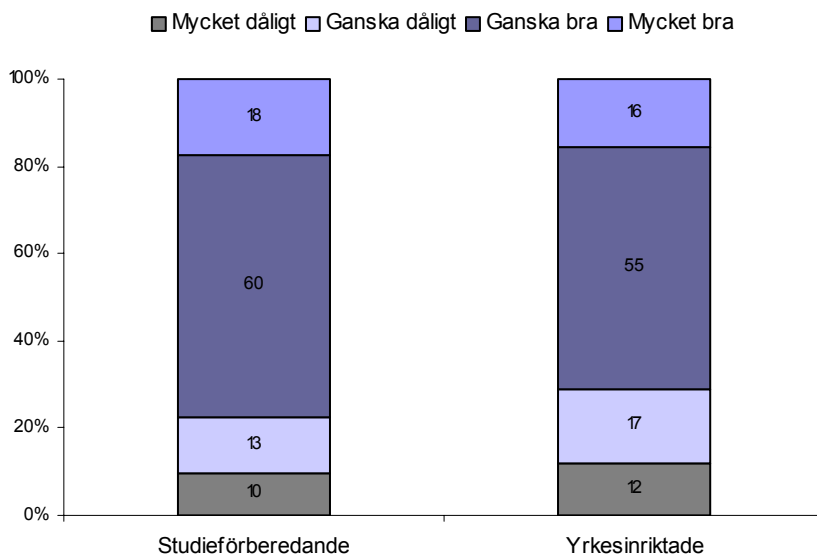
Figur 34 "Hur viktigt är det att nationella prov finns?" *Lärare.*

Lärarna tillfrågades även om hur viktigt det är att nationella prov finns. Generellt tillmätts proven en mycket stor betydelse. En större andel lärare anser att det är viktigt med nationella prov i kärnämneskurser och i avslutande karaktärsämneskurser. Färre lärare ser nationella prov i andra kurser och ämnen som viktigt, men andelen uppgår ändå till drygt hälften. Det är genomgående lärarna i engelska A som är mest positiva till att proven finns, och lärarna i svenska B som är minst positiva (figur 34). Lärare på studieförberedande program svarar något oftare än övriga lärare att det är *mycket* viktigt att proven finns, medan lärare på yrkesinriktade program något oftare än övriga lärare svarar att det är *ganska* viktigt.

Figur 35 "Skolans uppdrag skulle fungera lika bra utan de nationella proven." **Lärare.**

I samklang med svaren på föregående frågor är det inte många lärare som instämmer i att skolans uppdrag skulle fungera lika bra utan de nationella proven, över hälften av lärarna instämmer inte alls i detta. Det skiljer inte mycket mellan lärare i olika kurser (figur 35). Lärare på studieförberedande program är de som tydligast uttrycker att skolan inte skulle klara sig lika bra utan proven.

Figur 36 "Vad tycker du om att det finns nationella prov?" **Elever** på olika typ av program.

Skolverket

Även eleverna fick i enkäten ge uttryck för sin syn på proven generellt. Eleverna är i huvudsak positiva till att nationella prov finns, men eleverna på studieförberedande program är något mer positivt inställda än elever på yrkesinriktade program. Vanligast är att eleverna anser det som *ganska bra* att nationella prov finns (figur 36). Även om frågan var allmänt ställd och inte med avseende på något specifikt prov, är de elever som på enkäten svarar för proven i engelska A något mer positiva till att nationella prov finns än övriga elever.

Lärare och elever i svenska som andraspråk B

Eftersom andelen svarande för svenska som andraspråk B är så liten både för lärare och för elever redovisas dessa resultat genomgående tillsammans med resultaten för svenska B. På vissa frågor skiljer sig dock svaren för lärare och elever i svenska som andraspråk B tydligt från svaren för lärare och elever i svenska B, och dessa svar redovisas här. På grund av det låga antalet svarande (23 lärare och 65 elever) bör man dock tolka resultaten med viss försiktighet.

Lärare

Generellt är lärarna i svenska som andraspråk B mycket positiva till att nationella prov finns. Det är en större andel lärare i svenska som andraspråk B än i svenska B som anser att det är mycket viktigt att nationella prov i kärnämneskurser och avslutande karaktärsämneskurser finns. Lärarna i svenska som andraspråk B menar även i lägre grad än lärare i övriga kurser att skolans uppdrag skulle fungera lika bra utan de nationella proven. Lärare i svenska som andraspråk B anser i högre grad än lärare i svenska B att det nationella provet är ett stöd i bedömningen av om eleverna har nått uppställda mål, och ett stöd för likvärdig bedömning och rättvis betygsättning.

Men lärare i svenska som andraspråk B anser samtidigt i högre grad än lärare i övriga kurser att provet missgynnar elever med annat modersmål än svenska.

Lärare i svenska som andraspråk B upplever det som mindre vanligt än lärare i övriga kurser att deras elever ges högre eller lägre kursbetyg än ”provbetyg”, och mer vanligt att elevernas provresultat stämmer överens med lärarens egen bedömning av deras kunskapsnivå.

Lärare i svenska som andraspråk B tycker inte i lika hög grad som lärare i svenska B att provet prioriterar viktiga kunskaper i kursen, och instämmer inte lika ofta i att provet är tidskrävande att hantera. Jämfört med lärare i svenska B är det fler lärare i svenska som andraspråk B som instämmer helt, men samtidigt fler som inte alls instämmer, i att provet styr undervisningen i för hög grad.

Trots att lärare i svenska som andraspråk B har färre kollegor som undervisar på samma kurs och program, jämfört med lärare i övriga kurser, svarar de oftare än lärare i svenska B att de som regel samverkar om de nationella proven inom skolan.

Elever

Eleverna i svenska som andraspråk B anser i högre grad än eleverna i svenska B att det kändes meningsfullt att göra provet, att provet tog upp viktiga saker i kursen, att de fick visa sina kunskaper på ett bra sätt, och att innehållet i provet stämmer överens med vad de lär sig i kursen. Men eleverna i svenska som andraspråk B anser även i större utsträckning än elever i svenska B att språket i provet var krångligt och en del ord svåra att förstå, och att provets uppgifter visar bara en del av vad de kan.

Eleverna i svenska som andraspråk B anser i lägre grad än elever i övriga kurser att läraren har låtit dem arbeta med tidigare givna nationella prov som en förberedelse för provet. De uppger oftare än elever i övriga kurser att läraren tillsammans med dem har gått igenom resultaten på provet.

Elever i svenska som andraspråk B upplever i högre grad än elever i svenska B, men i lägre grad än elever i engelska A och matematik A, att de själva och deras klass är motiverad att göra sitt bästa på provet. Men de är även mer stressade och ängsliga inför provet än elever i övriga kurser.

Elever i svenska som andraspråk B tror i högst utsträckning jämfört med elever i övriga kurser att läraren tycker att det nationella provet är *mycket* viktigare än andra prov när kursbetyget ska sättas, och upplever i högre grad att det är viktigare att det går bra på det nationella provet än på andra prov. De var även i högre utsträckning mer nervösa inför det nationella provet jämfört med andra prov, och mer nervösa att inte hinna klart. De menar i högre grad att provet var svårare än andra prov. Samtidigt svarar dock dessa elever oftare än elever i övriga kurser att det är mer möjligheter till hjälp på det nationella provet jämfört med andra prov.

Elever i svenska som andraspråk B anser i högre grad än elever i övriga kurser att det nationella provet är svårare för elever med utländsk bakgrund. Men de anser även i högre utsträckning att det nationella provet har hjälpt dem se vad de kan och vad de behöver jobba mer med. De tror i något högre grad än elever i svenska B att det nationella provet hjälper lärarna att se vad de kan, att provet bidrar till rättvisa betyg på deras skola, och att det bidrar till rättvisa betyg mellan olika skolor. Elever i svenska som andraspråk B känner sig mindre osäkra på att olika lärare bedömer provet på samma sätt än elever i svenska B.

Sammanfattning och diskussion

Enligt svaren på de enkäter som skickades ut till lärare och elever på fem olika gymnasieprogram våren 2004 har de nationella proven en stark position i skolan. Proven upplevs som viktiga av både lärare och elever. Trots att de är tidskrävande för lärarna, och att eleverna känner sig stressade, uppskattar båda grupper det stöd proven ger för likvärdighet och rättvisa i betygsättningen.

Det är mycket få lärare som instämmer i att skolans uppdrag skulle fungera lika bra utan de nationella proven. Nio av tio lärare anser att det är viktigt att prov i kärnämneskurser och avslutande karaktärsämneskurser finns, och tre av fyra elever anser att det är bra att det finns nationella prov. Lärarna är nöjda med dagens ordning med obligatoriska prov som genomförs varje termin, och nästan hälften önskar en ändring av systemet till att omfatta fler ämnen/kurser än nuvarande.

Trots att huvudintrycket är positivt finns det dock skillnader i attityder mellan lärare i de olika kurserna, och mellan studieförberedande och yrkesinriktade program. Ganska genomgående är det lärarna i engelska A som är mest positiva, och lärarna i svenska B som är minst nöjda med proven. Till exempel anser lärare i svenska B i lägre grad än lärare i engelska A och matematik A att det nationella provet uppfyller sina syften och att det är viktigt att nationella prov finns. Lärare i svenska B anser i högre grad än övriga lärare att provet är för tidskrävande, och i något lägre grad att provet ger vägledning för bedömning och betygsättning.

Flertalet lärare anser även att de nationella kursproven passar bättre på studieförberedande än på yrkesinriktade program, detta svarar lärare på båda programtyper i lika stor utsträckning. Lärare på studieförberedande program svarar oftare än lärare på yrkesinriktade program att det är mycket viktigt att proven finns, och att skolan inte skulle fungera lika bra utan proven. De anser också i högre grad att provet prioriterar viktiga kunskaper i kursen och att proven stämmer väl överens med programmålen. Lärare på yrkesinriktade program ser inte i lika stor utsträckning proven som vägledande för bedömning och betygsättning, och lägger något mindre vikt vid kursprovet i förhållande till andra prov och bedömningsgrunder.

Bland eleverna är inte skillnaderna mellan olika kurser och program lika klara. Eleverna är i huvudsak positiva till att nationella prov finns, och eleverna på studieförberedande program är något mer positivt inställda till att proven finns än elever på yrkesinriktade program. Men bilden är inte entydig. Alltför många elever har inte tilltro till provens förmåga att bidra till rättvisa betyg, vare sig på den egna skolan eller mellan olika skolor. Det är också synligt i att en så pass stor andel av eleverna inte tror att olika lärare skulle bedöma deras provresultat på samma sätt.

De nationella proven bidrar också till stress. Frågar man lärarna är det eleverna på yrkesinriktade program som i högst grad upplever stress inför proven, men bland eleverna själva är det de på studieförberedande program som i högst grad svarar att de känner sig stressade. Elever på studieförberedande program upplever i högre

grad att de hade nytta av kunskaper utanför skolan, men tycker i lägre grad att innehållet i provet och kursen stämmer överens.

Ett flertal av lärarna anser att de nationella provens påverkan på planeringen under året, kursinnehållet och arbetssättet är positiv och anser inte att provet styr undervisningen i för hög grad. De flesta lärare förbereder sina elever på något sätt inför kursprovet, huvudsakligen genom att informera eleverna om sättet att bedöma provet och om vilka kunskapskvaliteter som gäller för olika betyg. Att detta skulle vara den vanligaste typen av förberedelse, speglas dock inte i elevernas svar. Enligt eleverna är det vanligast att man får arbeta med liknande uppgifter, men även vanligt att läraren låter dem arbeta med tidigare givna nationella prov.

Både lärare och elever upplever att största delen av klassen är motiverad att göra sitt bästa på provet, men många elever är stressade och ängsliga inför provet. Elevernas motivation och stress kan kanske bero på att ett flertal av eleverna tror att deras lärare tycker att det nationella provet är viktigare jämfört med andra prov när deras kursbetyg ska sättas, och även att det är viktigare än andra uppgifter. Ungefär hälften av eleverna är mer nervösa inför det nationella provet än inför andra prov, och lika många anser att det är viktigare att det går bra på nationella prov än på andra prov. Det är delvis med rätta, då ungefär hälften av lärarna i engelska A och matematik A, och en knapp tredjedel i svenska B, anser att kursprovet är viktigare än andra prov vid betygsättning. Generellt är det dock ett vanligt tankesätt bland lärarna att de nationella proven kan höja, men inte sänka, elevernas betyg.

Flertalet lärare anser sig ha goda möjligheter till samarbete med kollegor vad gäller provens användning, och det vanligaste sättet att samarbeta på är att diskutera genomförandet och/eller provresultaten. Det är dock ovanligt att diskutera resultaten med rektor/skolledning, och mycket ovanligt att samarbeta med andra skolor om provens användning.

Ett stort flertal av lärarna anser att de nationella proven uppfyller sina syften, främst syftet som stöd för en likvärdig bedömning och rättvis betygsättning, och syftet som stöd i bedömningen av om eleverna har nått uppställda mål. Proven anses inte heller ensidigt pröva lätt mätbara kunskaper. De allra flesta lärare anser att de kunskaper som bedöms i de nationella proven stämmer väl överens med programmålen, och med kursplan och betygskriterier, men något färre anser att de stämmer överens med kommunens skolplan och skolans lokala arbetsplan.

Det är inte särskilt många lärare eller elever som anser att provet slår olika för flickor och pojkar. Däremot är det fler lärare som anser att kursprovet missgynnar elever med annat modersmål än svenska, särskilt gäller detta lärare med en hög andel elever med annat modersmål i sin klass. Elever som svarar om provet i svenska B och svenska som andraspråk B anser i högre grad än övriga elever att provet är svårare för elever med utländsk bakgrund.

Lärare i svenska som andraspråk B värderar proven som viktiga i högre grad, åtminstone när man ser till att de i lägre grad än övriga lärare instämmer i påståendet att skolans uppdrag skulle fungera lika bra utan de nationella proven. Men de har

Skolverket

samtidigt den högsta andelen som anser att det nationella provet missgynnar elever med annat modersmål än svenska, och även den högsta andelen som tar ställning i frågan.

Elever som svarar om provet i svenska som andraspråk B anser också i högre grad än elever som svarar om provet i svenska B att det kändes meningsfullt att göra provet och att de fick visa sina kunskaper på ett bra sätt, även om en högre andel också menar att språket i provet var krångligt och en del ord svåra att förstå.

Där skillnader i svaren finns mellan pojkar och flickor framstår pojkarna i högre grad som positiva och självsäkra i förhållande till proven, medan flickorna har ett något mer kritiskt förhållningssätt och är mer stressade och osäkra. Till exempel svarar pojkarna oftare än flickorna att det är *mycket* bra att det finns nationella prov, medan flickorna oftare än pojkarna svarar att det är *ganska* bra att proven finns.

Sammanfattningsvis kan Skolverket konstatera att de nationella proven har ett stort stöd i gymnasieskolan. Från lärarhåll anses proven svara väl mot måldokumentet, och bidra till likvärdig bedömning. Negativt är däremot att proven till form och innehåll så entydigt i lärarkåren bedöms passa bättre på studieförberedande program än på yrkesinriktade program och av många lärare bedöms missgynna elever med annat modersmål än svenska.

Skolverket kan också sluta sig till att många elever inte ser proven som enbart eller i huvudsak positiva. En relativt hög andel elever saknar förtroende för provens förmåga att bidra till rättvisa betyg, och tror samtidigt att proven är viktigare än andra resultat för lärares betygsättning. Även om lärarna i viss utsträckning diskuterar proven sinsemellan, är det en alltför låg grad av samverkan om proven, mellan kollegor, med rektor och med andra skolor. Om proven på ett bättre sätt ska kunna bidra till en likvärdighet i bedömning och betygsättning är en ökad samverkan om de nationella proven central.

Bilaga: Om bortfallet

I urvalet ingick 254 gymnasieskolor, som alla fick ett antal lärarenkäter att besvara, en enkät per kurs (engelska A, matematik A och svenska B) och program (naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet, medieprogrammet, barn- och fritidsprogrammet och byggprogrammet). Som exempel skulle en skola som enligt urvalsregistret innefattade samtliga fem program tillskickas 15 enkäter att distribueras till lika många lärare. Totalt uppgick antal utskickade lärarenkäter enligt detta urval till 2247. I tillägg fick 38 skolor i urvalet även enkäter tänkta för lärare i kursen svenska som andraspråk B.

71 av urvalets skolor fick även en klassuppsättning elevenkäter (30 styck) att besvara. 11 av urvalets skolor fick en klassuppsättning i svenska som andraspråk, till de övriga 60 skolor fördelades enkäterna så att urvalet representerade fyra klassuppsättningar per program och kurs. Totalt skickades 2130 elevenkäter till skolorna.

Svar på lärarenkäten har inkommit från 1130 lärare motsvarande cirka 50 % av skattat antal möjliga lärarsvar⁹. Den högsta svarsprocenten har kursen matematik A och samhällsvetenskapsprogrammet.

Svar på elevenkäten har inkommit från 823 elever eller cirka 39 % av skattat antal möjliga elevsvar¹⁰. Den högsta svarsprocenten har kursen engelska A och samhällsvetenskapsprogrammet.

Av skolorna är det totalt 19 skolor som inte alls har svarat på någon enkät, varken elever eller lärare. Detta ger en svarsprocent på totalt 92,5 % för hela skolorvalet. Ser man till lärarsvar representerar dessa svar 232 skolor eller cirka 91 % av skolorvalet. Ser man istället till elevsvar har svar skickats in från 50 skolor, vilket representerar cirka 71 % av skolorvalet för elevenkäterna.

Det finns flera faktorer som kan höra samman med svarsfrekvensen. Till exempel kan samma lärare undervisa i fler kurser, och de program som urvalsskolorna faktiskt har under tiden för studiens genomförande kan också avvika i förhållande till de program som de antas ha, enligt de register som urvalet baseras på (från höstterminen 2003). Särskilt svårt har varit att skatta antalet enkäter som skulle besvaras i svenska som andraspråk B. Dels ger inte alla skolor denna kurs, och dels blandar man på många skolor elever från olika program i kursen. Det är också inte osannolikt att samma lärare undervisar i kursen på flera av programmen, eller att samma lärare undervisar i två av kurserna, t.ex. svenska B och engelska A.

Vad gäller elevenkäten hade svar kunnat inkomma från 2130 elever enligt utskicksmodellen. Detta är dock mindre troligt, och inte särskilt realistiskt, då inte alla skolor har 30 elever i gruppen, d.v.s. i den kurs och i det program de skulle svara

⁹ Skattat antal möjliga lärarsvar definieras som en lärare per kurs och program som skolorna har (av de kurser och program som undersökningen omfattar)

¹⁰ Skattat antal möjliga elevsvar är här skattat utifrån ett antal om 30 elever i varje grupp, och en grupp per skola i elevurvalet

för. Alla skolor genomför inte heller kursproven den aktuella terminen. I sistnämnda fall kan elever som gjorde kursprovet en termin tidigare vara spridda på olika klasser och vara svåra att få tag på. På de yrkesförberedande programmen är det inte heller ovanligt att elever under den aktuella perioden för undersökningens genomförande har varit ute på sin arbetsplatsförlagda praktik, s.k. APU.

En uppföljande enkät skickades ut till de 40 skolor som inte hade svarat på antingen lärarenkäten (19), på elevenkäten (18), eller på båda (3), för att undersöka om skolorna verkligen har de program som de skulle ha enligt registret, och om de hade genomfört nationella prov i aktuella program och kurser under vårterminen 2004. 35 skolor svarade på denna uppföljande enkät, varav 30 hade de program som fanns i registren. 2 skolor hade färre program än vad som angivits, och 3 skolor hade fler program. Med andra ord beror antagligen endast en liten del av bortfallet på att skolor inte har de program som de enligt registren från hösten 2003 sades ha.

Beror bortfallet då på att prov inte genomfördes vårterminen 2004? Enligt svaren på den uppföljande enkäten var provet i engelska A det som oftast genomfördes denna termin, något som stämmer bra med att det är från denna kurs som flest elevsvar har inkommit. Att flest svar har kommit in från samhällsvetenskapsprogrammet kan också ha sammanhang med att det på de utvalda skolorna genomsnittligt är fler elever på detta program, jämfört med övriga program i urvalet.